

BETHESDA BEDANKT!

Albert
Metselaar

De eerste versie van dit boekje is overhandigd op 12 mei 2020, de Dag van de Verpleging, in het jubileumjaar van 75 jaar vrede, aan alle personeelsleden van Ziekenhuis Bethesda te Hoogeveen. De gemeente Hoogeveen trakteerde op gebak. Links wethouder Slomp, dan de auteur, burgemeester Loohuis en twee vertegenwoordigers van Bethesda. Ja, we hielde afstand. Het was een jaar vol corona.....

Dit boekje wil alle zorgverleners van ziekenhuis Bethesda in het zonnetje te zetten, die in de oorlog een rol hebben gespeeld voor de hulp aan onderdrukte medemens.

**Stichting
Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld & Hoogeveen e.o.**

© Albert Metselaar, Hoogeveen 2024.
Niets uit deze uitgifte mag worden openbaar gemaakt en/of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Ziekenhuis Bethesda en het terrein er omheen. Links op de foto het eigenlijke ziekenhuis, met grote verpleegafdelingen boven elkaar (75 bedden) en de kamertjes voor de zusters onder de schuine daken. We zien dat auto's rond kunnen rijden, wat de doorstroom bevorderde. Rechtsvoor zien we de directeurswoning. Daar woonde in oorlogstijd dokter Oosterhuis en enkele intern wonende mannen, want die mochten niet tussen de zusters. Achter de directeurswoning zien we de boerderij, waar Albert Kok als beheerder woonde. Het grote gebouw rechtsboven is de barak (25 bedden). Daar boven zien we het mortuarium. Midden boven kijken we in de bijenstal.

BETHESDA ALS ZIEKENHUIS

EEN KENNISMAKING MET HET GEBOUW

©Albert Metselaar, 2023 albertmetselaar@home.nl

'Bethesda' komt van het Hebreeuwse woord baït- of bajithgesed, wat vertaald wordt als 'huis van barmhartigheid'. De naam werd gekoppeld aan het huis bij de bron aan de Schaapspoort te Jeruzalem, waar Jezus iemand genas, die 38 jaar ziek was geweest. In de voorgevel boven de ingang waren de woorden aangebracht uit het Evangelie van Mattheus, hoofdstuk 4:24: *"En zij brachten tot Hem allen, die kwalijk gesteld waren, met verscheidene pijnen en ziekten bevangen zijnde."* Dit is uit de Statenvertaling. Het gebouw was opgetrokken in Oud-Hollandsche stijl, trapgevel met sierankers, witte banden en witte blokken. We kunnen via een wandeling door het ziekenhuis het gebouw beter leren kennen. Het staat er niet meer. Het is afgebroken in juni 1977. De wandeling is echter al beschreven in de Hooogeveensche Courant van 24 juni 1914:

“De hoofddeur ingaande komen wij in de ruime entree of vestibule. Rechts is de administratie, links de ontvangkamer. De vestibule geeft toegang tot de ruime gang met trapportaal. De kamers voor de patiënten zijn aan de frontzijde van het gebouw. De kamers 1^e klas, iets groter dan de 2^e klas, zijn meest allen voorzien van elektrische ventilators. Voorts heeft men aan beide einde van de gang de ziekenzalen 3^e klas. Van deze zijn 2 zalen voor 10 bedden en 2 zalen voor 6 bedden. Vanuit de zalen heeft men direct toegang tot de badkamers, toilets en W.C's. Onder de trap is de garderobe. Vanuit de vestibule links de gang in heeft men rechts de eetzaal voor de verpleegsters. Op 't eind der gang is een uitbouw gemaakt met ruime gang, waarop weer verschillende kamers uitkomen, onder andere een wachtkamer voor kliniekpatiënten, een dokterskamer, een kamer voor onderzoek, een laboratorium, een operatiekamer, waarin door de kolossaal grote ramen een uitstekende verlichting is aangebracht. Voorts heeft men nog een kamer voor verbandstoffen, terwijl op deze gang nog weer een zijgang uitkomt tot toegang voor patiënten.

We gaan nu weer terug en komen vlak voor de entree in de keuken, die door een afgiftekeuken in verbinding staat met de eetkamer der verpleegsters. De keuken is Oud-Hollands met wasemkap en voorzien van alle gerief. Daarnaast een ruime bergplaats voor vaatwerk met provisiekast. Achter de keuken een washok en een bijkeuken met een aparte uitgang voor bakker, slager enz. Het ketelhuis, waarin de ketels voor de centrale verwarming, staat achter het washok. Daarnaast een ruime bergplaats, welke later mogelijk ingericht zal worden voor barak.

Een prachtige kelder loopt onder een groot gedeelte van het gebouw door. In deze kelder is een elektrische zuig- en perspomp geplaatst voor de watervoorziening van het gehele gebouw. Deze pomp haalt het water uit de grond en brengt het plm. 30 meter hoger boven in 't gebouw in het reservoir dat 3000 liter water kan bevatten. Aangezien wij nu het benedengedeelte hebben bezichtigd, gaan we de bovenverdieping bezien. Het trapportaal is een mooi gedeelte van het grote gebouw. De ruime trappen zijn gemaakt van gewapend beton en bekleed met houtgraniet. Balustrades en leuning zijn prachtig stukadoorwerk. Het is een enig mooi gezicht, wanneer men bovenaf een blik werpt naar beneden.

Op de eerste verdieping hebben we weer een zelfde ruime gang als beneden. Ook hier heeft men weer een paar ziekenzalen, benevens een studeerkamer voor de verpleegsters, met badkamer en bestuurskamer. In de uitbouw heeft men weer evenals beneden een zijgang, waarop uitkomen een dokterskamer, een verbandstoffenkamer, een waskamer en een operatiezaal. Boven de keukenuitbouw weer een keuken, rechts daarvan de zit- en slaapkamer van de directrice, links van de hoofdverpleegster. Vervolgens komen op de gang boven de keukenuitbouw uit een vertelkamer, linnenkamer, magazijn en strijkkamer.

Wij gaan weer een verdieping hoger en vinden daar aan beide zijden van de ruime gang 22 kamers voor verpleegsters, benevens twee dienstbodenkamers, badkamer en zolder. In het geheel bevat het gebouw 95 vertrekken. (...) Voegen we hier nog aan toe dat het brandgevaar tot een minimum is beperkt, brandkranen overal zijn aangebracht, het gebouw door de gehele inrichting met zijn waterleiding, centrale verwarming, elektrische bellen enz. enz. een stichting mag worden genoemd in optima forma, een gebouw waar de Vereeniging voor Christelijke Ziekenverzorging in Nederland trots op mag zijn.” Deze vereniging bezat ook ziekenhuis ‘Salem’ in Ermelo, zodat er ook nogal eens uitwisseling was met personeel uit Ermelo.

BETHESDA IN DE BRANDING

ARTSEN EN VERPLEEGSTERS IN OORLOGSTIJD

©Albert Metselaar, 2021 albertmetselaar@home.nl

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het ziekenhuis Bethesda een rots in de branding, een voorbeeld van verzet, wordt nogal eens gezegd. Vervolgens horen we de namen van 2 of 3 mensen, en dat was het dan. Een groot probleem rondom de berichtgeving over de Tweede Wereldoorlog is dat geschiedenis wordt opgehangen aan de enkeling, en men zich niet realiseert dat je daarmee andere mensen automatisch onderwaardeert. De kern van het verzet rondom Bethesda zit hem niet in het verzet op zich, maar zit hem in de mentaliteit van de zorg. Al tijdens je eerste dagen van je opleiding krijg je het als verpleegkundige ingepeperd dat 'we' als verpleegkundigen er zijn voor ALLE mensen die zorg nodig hebben. Dit ongeacht wat dan ook, niemand uitgezonderd. Tijdens de oorlog sprak men nog van leerling verpleegsters en verpleegsters, dus die term houden we hier ook verder aan. Er was geen huishoudelijke dienst, geen civiele dienst, maar er waren wel dienstbodes. Er waren ook artsen, met een status om letterlijk 'U' tegen te zeggen. Maar deze artsen konden zelf helemaal niets, als er geen dienstbodes, administratie, (leerling) verpleegsters of wie dan ook waren om hun werk mogelijk te maken. Eén 'lek' was voldoende, en de bezetters zouden de leiding in het ziekenhuis overnemen.

Wat de mensen van Bethesda in de Tweede Wereldoorlog hebben gedaan, is maar gedeeltelijk bekend. Dat kan niet anders, want verzet is altijd buiten het zicht van wie er niets mee te maken heeft, terwijl de gezondheidszorg ook nog een beroepsgeheim heeft. Je praatte ook na de oorlog niet vrij over wie je in de oorlog in zorg had. Er komt ook nog de tijdsfactor bij. Veel historisch onderzoek kwam helaas te laat op gang, of ontbrak het aan openstellen van de juiste bronnen. Oftewel: de le-

vende getuigen vielen weg en de papieren getuigen waren er nog niet. Inmiddels is er meer overzicht. We kennen de oude foto's van het gebouw. Wat zat er achter de gevel? Mensen en bedden. Een opgave van 5 november 1940 vermeldt 75 bedden in het hoofdgebouw en 25 bedden in de barakken daar achter. Deze waren speciaal gebouwd voor mensen met infectieziekten. Chefarts: P.C.M. van der Velde. Tevens specialist voor inwendige ziekten. Verder als arts in Bethesda werkzaam: J.W. Oosterhuis, voor chirurgie en verloskunde, J.W. Brinkman, voor neus, keel en oren, en A. Deuten voor de ogen. Geen woord over de rest van het personeel. Je werkte onzichtbaar, op de achtergrond.

Van alle medewerkers van Bethesda in oorlogstijd is er tot nu toe vooral één volop geëerd. Dokter Van der Velde werd vermoord. Niet vanwege zijn werk als arts. Hij werd opgepakt omdat er een geheime zender in het ziekenhuis was opgesteld en geëxecuteerd als represaille vanwege een actie tegen de Duitsers. Hij kreeg een boom in Jeruzalem, een straatnaam in de Verzetsbuurt, een Yad Vashem-onderscheiding en voor de deur van het nieuwe Bethesda een bronzen beeld 'ten voeten uit'. Dat is meer dan de grootste kopstukken van het Nederlandse verzet ooit hebben gekregen. Hij werd een afstandelijke bronzen arts, die met bronzen ogen over de mensen heen kijkt, in plaats van contact met ze zoekt. Op of rond het standbeeld herinnert niets aan de andere medewerkers uit de periode 1940-1945. Zou de arts dit zelf zo gewild hebben? Dit boekje wil daar in ieder geval verandering in brengen. De dank van de bevolking van Hoogeveen is voor iedere medewerker van Bethesda en het medische verzet er omheen, die zich in de oorlog zonder aarzelen des persoons heeft ingezet voor vriend en vijand, en alle vervolgd, om welke reden dan ook. Maar dat lukt je nooit, hoorde ik velen zeggen, bij wie ik onder aandacht probeerde te brengen dat veel mensen, en dan ook nog vooral de vrouw in het verzet, bij Bethesda vergeten werden.

Er bleek juist bij Bethesda vrij goed na te gaan wie daar in de Tweede Wereldoorlog aan het werk was. Verpleegsters en dienstbodes waren vrijwel altijd ongehuwde dames. Het was regel om intern te gaan wonen, zowel voor leerling verpleegsters als voor verpleegsters. Een enkeling kreeg een kamer elders in Hoogeveen, maar woonde daarvoor enige tijd in het ziekenhuis. In deze periode begon de gemeente Hoogeveen woningkaarten bij te houden. Per adres werden de hoofdbezoekers en volwassen inwoners vermeld. Voor Ziekenhuis Bethesda hield dit in dat alle inwonende personeelsleden afzonderlijk werden vermeld. Zo krijgen we een vrij goed overzicht van het personeel in oorlogstijd. De grote schare beschermelingen van Hoogeveen en omstreken, die daar op de zolderkamertjes van het ziekenhuis de vrije uren doorbracht, onder toezicht van de eveneens inwonende directrice. Deze informatie kon worden aangevuld met een lijst van personen met medische beroepen, doordat alle manlijke Hoogeveners in de arbeidzame leeftijd uit het bevolkingsregister werden gelicht, om personeel voor de Todt en de Duitse arbeidsmarkt te selecteren. Op het adres Schutstraat 146 woonden volgens de woonkaart tussen 10 mei 1940 en 10/11 april 1945 (bevrijdingsdata van Hoogeveen):

Naam, functie, intern in Bethesda, uitgeschreven uit Bethesda, afkomstig van, vertrokken naar:

- Amstel, Cornelia M van, leerling verpleegster, 16 juni 1941, 1 oktober 1941, Huizen NH, Huizen NH.
- Akkerman, Derkina A, verpleegster, 29 april 1943, 19 januari 1945, Termunten, Nieuwolda.

- Aalderen, Hendrika G van, leerling verpleegster, 12 september 1944, 26 oktober 1945, Zwolle, Zwolle.
- Belgraver, Pietje, verpleegster, 4 september 1944, 25 oktober 1945, van onbekend, naar Groningen/Enschede.
- Beukema, Trijntje, hulp in de huishouding, in onbekend, uit 5 januari 1944, van onbekend, naar Schutstraat 63.
- Borst, Jantje M, functie onbekend, 6 juli 1939, 22 september 1945, Assen, Deventer.
- Brouwer, Burgje, verpleegster, in onbekend, uit 22 september 1941, van onbekend, naar Groningen.
- Brunsting, Aaltje, leerling verpleegster, in onbekend, uit 1 juli 1943, van onbekend, naar Zwolle.
- Burg, Willemina van der, verpleegster, in onbekend, uit 4 oktober 1943, van onbekend, naar Groningen.
- Breevoort, Anna A van, verpleegster, 21 januari 1941, 21 april 1941, Amsterdam, Amsterdam.
- Bosch, Louwerdina, verpleegster, 29 april 1941, 1 april 1946, Aduard, Aduard.
- Bijlsma, Hijkje, verpleegster, 22 augustus 1941, 1 december 1941, Wonseradeel, 's Gravenhage.
- Banga, Hiltje, verpleegster, 22 oktober 1941, 19 oktober 1942, Rotterdam, Haren.
- Bakker, Janna, dienstbode, 24 oktober 1941, 5 februari 1942, Hoofdstraat 63, Meppel.
- Bouwman, Wiechertje, verpleegster, 10 november 1941, 27 april 1943, Zuidlaren, Nieuwleusen.
- Blokzijl, Hendrikje, dienstbode, 2 maart 1942, 16 september 1944, Beilen, Beilen.
- Blokzijl, Aaltje, dienstbode, 2 april 1942, 2 februari 1943, Achterom 35, Grote Kerkstraat 45.
- Boer, Johanna, dienstbode, 13 april 1942, 15 augustus 1945, Alteveerstraat 45, Amsterdam.
- Bosch, Aaltje, verpleegster, 13 mei 1942, 9 april 1946, Ermelo, Ermelo
- Bakker, Sjoeko, leerling verpleegster, 15 september 1942, 29 augustus 1945, Leeuwarden, Schutstraat 3.
- Boersma, Baukje, leerling verpleegster, 21 mei 1943, 30 juni 1943, Dantumadeel, Dantumadeel.
- Boer, Trientje de, leerling verpleegster, 13 september 1943, 30 juni 1945, Zuidhorn, Zuidhorn.
- Bosch, Petronella, leerling verpleegster, 30 augustus 1944, 2 november 1944, Almelo, Almelo.
- Buikema, Trijntje, leerling verpleegster, 23 februari 1944, 19 januari 1945, Eenrum, Eenrum.
- Colenbrander, Dedje C G, administratie, 18 augustus 1943, 7 juni 1944, Vriezenveen, Vriezenveen

- Dening, Janssiena H, verpleegster, in onbekend, uit 18 augustus 1942, van onbekend, naar Sleen.
- Dijk, Grietje van, verpleegster, 28 april 1942, 15 augustus 1942, Groningen, Groningen.
- Drog, Geesje, leerling verpleegster, 1 september 1944, 10 januari 1948, Beilen, Amsterdam.
- Eerkes, Hiltje, verpleegster, in onbekend, uit 3 maart 1943, van onbekend, naar Termunten.
- Engen, Wichertje van, verpleegster, in onbekend, uit 1 juli 1943, van onbekend, naar Zwolle.
- Eshuis, Roelfiena M, verpleegster, in onbekend, uit 27 augustus 1943, van onbekend, naar Gasselternijveen.
- Erenga, Lamina, leerling verpleegster, 30 april 1942, 1 juli 1947, Leek, Leek.
- Eggink, Jandina, hulp in de huishouding, 27 juli 1942, 17 februari 1943, Vlagtwedde, Vlagtwedde.
- Eijkman, Henriette M, analiste/apothekers assistente, 15 augustus 1944, 6 september 1945, Zwolle, Utrecht.
- Gol, Hilligje, verpleegster, 22 september 1943, 19 juni 1944, Meppel, Meppel.
- Graaf, Elisabeth de, leerling verpleegster, 11 januari 1944, 31 december 1948, Winsum, Winsum.
- Graswijk, Elizabeth, verpleegster, 25 oktober 1944, 16 augustus 1948, Zuidlaren, Kantens.
- Haakma, Metje, leerling verpleegster, 12 mei 1943, 3 december 1943, Avereest, Avereest.
- Hellendoorn, Hendrikje, verpleegster, inkomend onbekend, uit juni 1940, van onbekend, naar Wethouder Robaardstraat 17.
- Hellendoorn, Jantina, verpleegster, inkomend onbekend, uit juni 1940, van onbekend, naar Wethouder Robaardstraat 17.
- Hersevoort, Berendina C, verpleegster, inkomend onbekend, uit 5 mei 1941, van onbekend, naar Leiden.
- Heubels, Johanna M, leerling verpleegster, inkomend onbekend, uit 9 september 1942, van onbekend, naar Assen.
- Hulzebos, Jantien, leerling verpleegster, inkomend onbekend, uit 23 mei 1941, van onbekend, naar Onstwedde.
- Hulsteijn, Jennie van, leerling verpleegster, inkomend onbekend, uit 9 augustus 1943, van Apeldoorn, naar Amsterdam.
- Huiges, Rikste, verpleegster, 28 april 1941, 15 juli 1964, Onstwedde, Pronckstraat 12.
- Holterman, Geesje, verpleegster, 28 november 1941, 10 april 1946, Assen, Schutstraat 145.
- Huisman, Frederika, verpleegster, 13 oktober 1942, 1 februari 1944, Groningen, IJsselmuiden.

- Hoogendorp, Antje Johanna, verpleegster, 15 februari 1943, 15 maart 1943, Groningen, Groningen.
- Hollander, Aaltien, leerling verpleegster, 19 mei 1943, 24 april 1947, Leek, Leek.
- Herberts, Grada Christina, verpleegster, 1 november 1943, 8 juli 1946, Ermelo, Zwolle.
- Houtman, Wilhelmina A, laborante, 18 maart 1944, 12 januari 1946, Schiedam, Schiedam.
- Harke, Hendrikje, leerling verpleegster, 31 mei 1944, 15 december 1945, Nieuwleusen, Nieuwleusen.
- Hamhuis, Diena, leerling verpleegster, 26 augustus 1944, 1 januari 1946, Hardenberg, naar onbekend.
- Hofsteenge, Eelktje M, leerling verpleegster, 30 augustus 1944, 26 september 1945, Groningen, Groningen.
- Have, Cornelia H ten, leerling verpleegster, 7 april 1945, 28 mei 1946, Aduard, Winkel.
- Jong, Grietje K de, verpleegster, 26 september 1941, 18 april 1944, Leeuwarden, Leeuwarden.
- Jong, Wiegertje de, verpleegster, 17 november 1941, 6 september 1944, Kampen, Amersfoort
- Jong, Ypkje de, verpleegster, 1 mei 1942, 28 mei 1945, Bennebroek, Leeuwarden.
- Joldersum, Klaasje, leerling verpleegster, 20 april 1944, 16 augustus 1944, Borger, Borger.
- Jong, Hinke de, leerling verpleegster, 8 juni 1944, 30 juli 1947, Wymbritseradeel, 's Gravenhage.
- Jansema, Grietje, leerling verpleegster, 1 november 1944, 19 januari 1948, Haagje 102a, Harderwijk.
- Jong, de, Tjitske, verpleegster, woonde eerst sinds 25 maart 1944 als zodanig in huis bij Zuiderweg 63, intern Bethesda 27 juni 1946, kwam uit Elburg, vertrok per 18 april 1961 naar Pieter de Hoogstraat 33.
- Kassies, Geertje, verpleegster, in onbekend, uit 5 maart 1944, herkomst onbekend, vertrok naar Gorinchem.
- Kijlstra, Anna, leerling verpleegster, 7 maart 1938, 15 februari 1944, Smallerland, Smallerland.
- Kuyer, Cornelia, analiste, 27 maart 1941, 5 januari 1944, Westerborg, Groningen.
- Kraak, Petronella C, leerling verpleegster, 12 mei 1942, 4 mei 1944, Arnhem, Hardenberg.
- Koopman, Hasseltje, leerling verpleegster, 30 maart 1943, 27 augustus 1943, Haskerland, Haskerland.
- Kramer, Aaltje, verpleegster, 24 mei 1943, 7 juli 1943, Dalfsen, Coevorden.
- Klein, geertje, leerling verpleegster, 31 mei 1943, 17 februari 1944, Renkum, Schutstraat 119.
- Kruid, Wubbina E, leerling verpleegster, 12 juli 1944, 23 december 1947, Beilen, Leeuwarden.

- Kerk, Grietje van de, huishoudster, 15 augustus 1944, 8 juni 1946, Utrecht, Zeist.
- Koolma, Froukje, leerling verpleegster, 11 september 1944, 14 maart 1946, Winschoten, Winschoten.
- Koekoek, Margje, administratrice, 30 april 1945, 6 juni 1945, Westerbork, Assen. Ze werkte al in die functie in de oorlog, voor ze intern kwam wonen. Ze ondertekende onder meer overlijdensakten van mensen die in het ziekenhuis waren overleden.
- Luten, Albertha, dienstbode, 9 maart 1942, 5 november 1943, Ruinen, Ruinen.
- Lindeboom, Berendina J, verpleegster, 15 januari 1945, 26 september 1945, Zwolle, Rotterdam.
- Meulen Kune, Anna van der, directrice, in onbekend, uit 1 mei 1944, van onbekend, naar Zuiderweg 13. Ze was aanvankelijk verpleegster, werd adjunct-directrice in Bethesda en werd aldaar in december 1920 benoemd tot directrice. Ze stopte in 1944, vandaar haar vertrek naar de Zuiderweg.
- Milo, Paulina Johanna, leerling verpleegster, in onbekend, uit 15 maart 1943, van onbekend, naar Leeuwarden.
- Mulder, Jantina H, verpleegster, in onbekend, uit 4 juni 1941, van onbekend, naar Leiden.
- Mulder, Bertha G, verpleegster, 14 januari 1941, 20 april 1941, Groningen, Groningen.
- Meulen, Lambertine van der, medisch analiste, 10 oktober 1941, 29 april 1944, Haarlem, Hellendoorn.
- Meulenaar, Doetje H D, leerling verpleegster, 12 mei 1942, 5 juni 1943, Westdongeradeel, Westdongeradeel.
- Nienhuis, Wipke, verpleegster, in onbekend, uit onbekend, van onbekend, naar Willemskade 51.
- Nortier, Johanna M, leerling verpleegster, in onbekend, uit 4 oktober 1943, van onbekend, naar Groningen.
- Niemeijer, Aaltje, verpleegster, 20 september 1940, 19 februari 1941, Apeldoorn, Zutphen.
- Noordhuis, Antje, verpleegster, 20 september 1940, 4 oktober 1943, Zuidlaren, Amsterdam.
- Nijmeijer, Margje, leerling verpleegster, 9 mei 1942, 15 augustus 1943, Nijeveen, Nijeveen.
- Oosterheers, Geertruida W, verpleegster, 2 mei 1941, 10 september 1945, Vlagtwedde, Utrecht.
- Otten, Woltertje, dienstbode, 9 maart 1943, 20 juni 1946, 5^e Krakeelse Wijk 9, Staphorst.
- Oostlander, Jantje, verpleegster, 8 februari 1944, 30 juni 1945, Utrecht, Ermelo.
- Oosterhoff, Liefke, leerling verpleegster 15 juni 1944, 29 april 1948, Beilen, Beilen.

- Posthuma, Martje, verpleegster, in 14 juni 1933 (bevolkingsregister), uit 16 april 1942, van Ermelo, naar Groningen. Ze kwam terug naar Bethesda per 23 mei 1943 en vertrok per 1 juni 1946 naar Amsterdam. Toen Anna van der Meulen Kunee stopte als directrice, is Martje Posthuma haar in 1944 opgevolgd. In 1946 kreeg ze een zelfde functie in Amsterdam.
- Prins, Aaltje, dienstbode, 28 juni 1939, 21 april 1941, Westerbork, Westerbork.
- Pol, Nellie van der, hulp huishouding, 29 oktober 1941, 12 februari 1942, Zeist, Groningen.
- Paulusma, Hurkje, leerling verpleegster, 1 mei 1944, 6 juli 1946, Tietjerksteradeel, Tietjerksteradeel.
- Roukema, Geesje A M, functie onbekend, in onbekend, uit 15 mei 1941, van onbekend, naar Rotterdam.
- Rijzebol, Helena, functie onbekend, 21 juni 1940, 20 september 1940, Groningen, 't Zand.
- Roos, Rikste de, verpleegster, 7 september 1943, 25 september 1945, Harderwijk, Wilhelminastraat 26.
- Riel, Cornelia T C van, kassier, 16 juni 1944, 27 oktober 1944, Groningen, Groningen.
- Raalte, Johanna J van, verpleegster, 13 januari 1945, 24 januari 1945, Hasselt, Hasselt.
- Sitter, Johanna G van, functie onbekend, 7 september 1938, 21 april 1941, Utrecht, Soest.
- Spoelstra, Cornelia W, functie onbekend, 21 juni 1939, 18 april 1944, Zwolle, Ulrum.
- Spoelstra, Tetje, functie onbekend, in onbekend, uit 7 april 1941, Zwolle, Ulrum.
- Smit, Marchien, dienstbode, 26 juni 1940, 21 december 1944, Ruinen, Alteveerstraat 72.
- Smit, Klaasje, functie onbekend, 3 september 1941, 15 januari 1943, Ermelo, overleden.
- Strijker, Grietje, dienstbode, 16 april 1942, 11 januari 1944, Ruinen, Ruinen.
- Schaaf, Margaretha C, verpleegster, 30 april 1942, 11 mei 1946, Groningen, Groningen.
- Schenkel, Geesien H, leerling verpleegster, 12 mei 1942, 2 juni 1948, Emmen, Emmen.
- Schee, Frederika M van der, leerling verpleegster, 28 augustus 1942, 23 september 1946, Assen, Amsterdam.
- Stegeman, Hendrika G, hulp in de huishouding, 29 maart 1943, 9 augustus 1949, Almelo, Zwolle.
- Smit, Hillechiena, leerling verpleegster, 15 september 1943, 1 september 1947, Zuidlaren, Onstwedde.
- Steenbergen, Jantje C, leerling verpleegster, 29 september 1943, 29 augustus 1944, Arnhem, De Wijk.
- Sluis, Louise van der, dienstbode, 11 februari 1944, 15 december 1944, Wonseradeel, Van Echtenstraat 55.

- Stoffers, Grietje, kinderverzorgster, 20 maart 1944, 22 december 1945, Ermelo, Ten Boer.
- Stoit, Jantje, leerling verpleegster, 15 april 1944, 30 juni 1945, Zuidhorn, Zuidhorn.
- Sikkens, Anna, leerling verpleegster, 28 april 1944, 28 februari 1948, Borger, Borger.
- Schut, Neelina A, medisch analiste, 9 mei 1944, 18 augustus 1944, Rhenen, Rhenen.
- Thuskow, Margje, functie onbekend, in onbekend, uit 27 maart 1946, onbekend, Assen.
- Tibben, Hendrikje, functie onbekend, in onbekend, 1 maart 1946, onbekend, naar Zuideropgaande 1.
- Tillema, Trijntje, functie onbekend, in onbekend, 27 april 1946, onbekend, naar Baflo.
- Trip, Lammigje, verpleegster, in onbekend, 18 september 1942, onbekend, naar Emmen.
- Terpstra, Harmina Tjitske, ingeschreven als dienstbode en daarna (leerling-)verpleegster, 5 mei 1943, 1 januari 1946, Middelstum, Enschedé.
- Tinga, Laurendina, zonder functie, 11 mei 1943, 29 april 1946, Ruinen, Lochem.
- Vollema, Trijntje, functie onbekend, in onbekend, uit 26 maart 1946, herkomst onbekend, naar Alteveerstraat 168.
- Vos, Adriaantje, functie onbekend, in onbekend, uit 21 juli 1941, herkomst onbekend, naar Huizen.
- Vries, Tjitske de, verpleegster, 26 juni 1939, 1 april 1944, Zuidlaren, Achtkarspelen. Ze komt 28 april 1944 terug, via Zuidlaren, en vertrekt 22 augustus 1947 weer naar Achtkarspelen.
- Vredevoogd, Anna, functie onbekend, in onbekend, uit 25 januari 1943, herkomst onbekend, naar Haren.
- Veenstra, Anna, hulp in de huishouding, 3 mei 1941, 2 juli 1962, Amsterdam, Groningen.
- Veer, Adriana H van der, verpleegster, 16 juni 1941, 3 september 1943, Veenendaal, Zeist.
- Veen, Froukje van der, leerling verpleegster, 19 februari 1943, 23 mei 1944, Dokkum, Almaar.
- Vries, Trijntje de, leerling verpleegster, 30 april 1943, 31 maart 1947, Peize, Peize.
- Vording, Jantien, leerling verpleegster, 3 mei 1943, 20 januari 1944, Beilen, Beilen.
- Verhoog, Jannetje, leerling verpleegster, 29 augustus 1944, 2 februari 1948, Ermelo, Monster.
- Vredevoogd, Anna, verpleegster, 28 juli 1944, 29 januari 1945, Haren, Haren.
- Wijngaarden, Maria van, verpleegster, 13 mei 1942 tot 20 februari 1946, Ermelo, Apeldoorn.

- Witte, Hesseltje de, verpleegster, 19 januari 1943 tot 26 augustus 1944, Wonseradeel, Haagje 113.
- Wijnberg, Johanna, verpleegster, 1 december 1942, 17 februari 1943, Eschdoornstraat 36, Amsterdam.
- Weide, Jantje van der, dienstbode, 20 maart 1944, 1 april 1945, 6^e Krakeelse Wijk 9, Schutstraat 36.
- Wieren, Klasina J van, kraamverpleegster, 26 september 1944, 14 januari 1946, Emmen, Emmen.
- Zigterman, Henderika, verpleegster, 30 april 1941, 4 juli 1945, Groningen, Groningen.
- Zandvlies, Antonia H, verpleegster, 29 mei 1941, 22 september 1945, Groningen, Deventer.
- Zijlstra, Jantina (Tinie), verpleegster, 10 november 1941, 29 maart 1946, Zuidlaren, Noordscheschut 75.

We komen uit op 141 vrouwen, intern wonend boven de ziekenzalen, in de periode mei 1940-april 1945. In de bijgebouwen van het ziekenhuis woonden in die dagen:

- Oosterhuis, Jan Wolter, woonde in de oorlog op Schutstraat 120, de directeurswoning. Hij vertrok per 18 november 1949 naar Blankenslaan 4. Van 1921 tot 1949 was hij directeur-chirurg van Bethesda. Hij was tevens vrouwenarts. Hij overleed in 1955 en werd te Hoogeveen begraven.
- Steenbergen, Alberdina Jantina, functie onbekend, woonde eveneens op Schutstraat 120 en vertrok in september 1941 naar Wethouder Robaardstraat 35, het adres van haar vader Berend.
- Breukelen, H A A van, in 1944 nog koopman, inkomend in het pand Schutstraat 120, de directeurswoning, op 5 februari 1945, van Hoofdstraat 11. Hij vertrok per 11 mei 1945 naar Alteveerstraat 209.
- Massier, Willem, machinist ziekenhuis. Oftewel, stoker bij de ketel van het ziekenhuis, in de kelder. Woonde gedurende de oorlogsjaren op Schutstraat 122 en vertrok per 12 oktober 1956 naar Kanaalweg 91.
- Kok, Albert, beheerder van de boerderij van Bethesda, woonde gedurende de oorlogsjaren op Schutstraat 124 en vertrok per 30 december 1947 naar Alteveerstraat 160.

Op het gemeentehuis werd in 1944 een uittreksel gemaakt van het bevolkingsregister van Hoogeveen. Daarbij werden alle werkzame mannen in kaart gebracht. Er ligt ook een map met gevestigde artsen. Zo hier en daar werden in de dossiers opgeven van medici aangetroffen. Het personeel van het ziekenhuis in oorlogstijd kan zo nog worden aangevuld met:

- Velde, Pieter C N van de, arts, Pesserstraat 1. Geïnstalleerd als internist aan Bethesda in november 1936. Begin december 1940 benoemd tot geneesheer-directeur. Daarvoor al enige tijd waarnemend. Op 8 maart 1945 geëxecuteerd te Woeste Hoeve.
- Hogewind, Frans, arts, waarnemend voor Van de Velde ivm arrestatie.
- Nijs, de, Johanna Jacoba, eerste vrouwelijke arts van Bethesda, röntgenoloog, waarnemend voor Van de Velde ivm arrestatie, met Hogewind.

- Boer, Jacob, laborant ziekenhuis, Kanaalweg 102.
- Swen, F H W, arts, Hoofdstraat 72.
- Deutma, A, oogarts bij Bethesda.
- Brinkman, J.W., keel-, neus- en oorarts bij Bethesda.

Bethesda stond niet alleen. Het medische verzet was tevens een vanzelfsprekend voor de huisartsen van Hoogeveen en de buitengebieden. We spreken dan over:

- Goosen, Doeko, Carstensdijk 58, Elim*
- Brouwer, Henk A, arts, Carstensdijk, Elim, opvolger Goosen in 1941*.
- Kooiman, Pieter, arts, Bentinckslaan 18.
- Wal, van der, J.W.A., arts, Hoofdstraat 5.
- Miete, Dirk M, arts, Hoofdstraat 5.
- Reijnierse, Jozias, arts, Hollandscheveld 41*.
- Reijnierse – Van Zanten, S, arts, Hollandscheveld 41*.
- Duymaer van Twist, W L F, arts, Hoofdstraat 28.
- Hospers, H, arts, Noordscheschut 81*.
- Miedema, E J, Hoofdstraat 168. Voor het totaalbeeld opgenomen in het rijtje artsen dat werkzaam was, maar deze man was niet betrokken bij het verzet, doch actief als lid van de NSB. Keuringsarts Gewestelijk Arbeidsbureau en medeverantwoordelijk voor uitzendingen naar Duitsland.

De huisartsen met een * hadden een eigen apotheek. De andere artsen hadden natuurlijk ook medicatie nodig. De apothekers leverden. Het ging om:

Dijk, J C, van., Hoofdstraat 120.

Wal, van der, Steven A, Hoofdstraat 240.

Geill, C G M, echtgenote van P.G van den Hoek, Hoofdstraat 240.

Enkele andere artsen in Hoogeveen:

- Brouwer, Roelof K, schoolarts, Linthorst Homanstraat 1. Tevens belast met de medische zorg van opgevangen vluchtelingen en arts van de BS.
- Schipper, Hermanus, tandarts, Hoofdstraat 11. Op 8 maart 1945 geëxecuteerd te Woeste Hoeve, samen met Van der Velde.
- Oosting, F, tandarts, Stationsstraat 24.

Vroedvrouwen. Ze konden misschien niet direct wat betekenen voor het verzet, op basis van hun medische functie, maar omdat ze dag en nacht bij de weg mochten zijn, waren ze net als de wijkzusters goeie koeriers met briefjes en distributiebonnen:

Ekhart, W, echtgenote van Johannes van Alderen, Hoogeveen.

Olieslagers, J H, echtgenote van H.Hindriksen, Hoogeveen.

Blekking, W R, Hollandscheveld.

Rietema, M, echtgenote van J.Geerts.

Post, Marchien, weduwe van Petrus Hoogweg, Schutstraat 32.

Verder niet te vergeten:

Laan, Edza Jantina van der, wijkverpleegster van de Christelijke Ziekenverzorging te Hoogeveen, in dienst vanaf 15 april 1938. Hoofdstraat 202. Vertrokken 7-2-1944.

Zuster Vlieg, wijkverpleegster van het Groene Kruis te Hoogeveen.

Jonge, M de, wijkverpleegster-huisbezoekster van het Groene Kruis te Hoogeveen. Ging met eervol ontslag vanwege pensioengerechtigde leeftijd per 1 december 1942.

Tuin, H, wijkverpleegster-huisbezoekster van het Groene Kruis te Hoogeveen vanaf 1 december 1942.

Aardema, A, wijkzuster te Nieuwlande.

Smit, Eefke, Riegshoogtendijk 27, wijkzuster in het Hollandscheveld.

Dijkstra, Trijntje, Riegshoogtendijk 27, wijkzuster in het Hollandscheveld.

DE OPERATIE VAN 'ROOIE' ARIE DE VRIES

Een mooi voorbeeld van de inzet van Bethesda zien we rond wat er gebeurde met politieman 'Rooie' Arie de Vries. Op 4 september 1944 stond de 24-jarige Jantje Dekker, dienstbode te Hoogeveen, en een vriendin te praten met twee SS'ers, die naar het front zouden vertrekken. Twee uur later werd Arie de Vries, groepscommandant van de rijkspolitie, opgebeld door wachtmeester Klein. Hij had de meisjes aangehouden. Ze wilden zich niet thuis laten brengen en waren brutaal opgetreden. De Vries gaf opdracht ze naar het bureau te brengen. Ze waren gearresteerd, vanwege het brutale gedrag. Ze wilden op het bureau ook niet de cel in, totdat wachtmeester Alting dwang toepaste. De volgende morgen rond een uur of acht waren ze weer vrij. Op dat moment kwam een Duitse SS-tandarts, bij wie Jantje Dekker in dienst was, naar De Vries toe. Hij gedroeg zich onhebbelijk en De Vries wilde hem niet te woord staan.

Arie werd voor dit hele gebeuren ontboden bij de Ortscommandant van Hoogeveen. Die leek het allemaal niet zo belangrijk te vinden, maar er was wel een klacht binnengekomen. Op 8 september om 9 uur 's avonds moest hij bij de Gerichts-Offizier verschijnen. Hij kwam er en werd ontwapend door een zevental personen. Samen met Alting en Klein werd De Vries verhoord en in een cel gezet. Pakweg tien minuten later zaten ze in een vrachtwagentje. In de buurt van Beilen stopten ze aan de kant van de weg. De wagen was defect. Uitstappen. De Duitsers openden het vuur op hen met een machinepistool. Klein was vrijwel dadelijk dood. Alting zag kans te ontsnappen. Arie de Vries stortte zwaar gewond neer. Ze dachten dat hij dood was. Hij kroop na het vertrek van de Duitsers naar een boerderij, waar ze hem opvingen. Zuster Tinie Zijlstra was hoofdverpleegster. Ze ondersteunde dokter Oosterhuis, de chirurg, bij de operatie. Een kogel had de dikke darm open gereten.

De operatie liep goed af. Zo werd Rooie Arie's leven gered. De dag erop zouden de twee lijken in opdracht van de Duitsers worden begraven. Maar er werd er maar één gevonden. Met de Duitsers op zoek naar politieman Arie de Vries kon hij niet in het Ziekenhuis blijven, dan zouden ze hem vinden. Een draagbaar tussen twee grote wielen werd vaker ingezet. Tinie Zijlstra bracht hem met deze draagbaar naar de familie Sytsma, waar hij gedurende de oorlog bleef. Oosterhuis en Zijlstra, en alle andere medewerkers van Bethesda in oorlogstijd deden wat ze doen moesten, en dat was in de oorlog al heel bijzonder, omdat de Duitsers wat anders bevelen. Alle verdachte figuren, alle onderduikers, alle Joden, iedereen die niet paste in het plaatje van de bezetter, moest worden aangegeven. Dat gebeurde absoluut niet. Je hielp iedereen, ongeacht zijn of haar achtergrond. Dat was de boodschap toen, en dat is nog steeds de boodschap waarmee een zorgverlener wordt opgeleid. Martha Posthuma komt in haar verklaring terug op politieman Arie de Vries.

BETHESDA EN DE TREINBESCHIETING ZATERDAG 5 AUGUSTUS 1944

Eén van de moeilijkste momenten voor Bethesda in die jaren was het opvangen van de gewonden van de treinbeschieting aan de Wijsterseweg van 5 augustus 1944. Hoofdzuster Tinie Zijlstra, hoofdzuster en deel van het verzet, herinnerde zich de treinbeschieting later alleen wat betreft de chaos die dit opleverde voor het ziekenhuis van Hoogeveen. Het ziekenhuis was niet berekend op een dergelijke ramp. Met 33 zwaar gewonden, 80 mensen met diverse soorten ernstige verwondingen en 28 lichtgewonden, werd het ziekenhuis van Hoogeveen gewoon overstroomd met hulpvragen. Al snel lagen overal gewonden, op de bedden, maar ook op de vloeren in de ziekenkamers en op de vloer in de gang. Er lag bloed door het hele ziekenhuis. Voor het amputeren van als verloren beschouwde ledematen ging men al niet meer naar een operatiekamer. Dat gebeurde ook op de vloer in de hal van het ziekenhuis. Iedereen die ingezet kon worden, werd ook ingezet. Maar nog was het niet genoeg. De streekziekenhuizen van Assen en Meppel moesten ingezet worden om de mensen op te vangen, want het Hoogeveense ziekenhuis Bethesda was een dermate treurig Huis der Smarten geworden, dat men niemand meer op kon nemen.

Dokter Oosterhuis van ziekenhuis Bethesda bestreed dit trouwens. Het ziekenhuis was niet vol. Hij wist niet waar dat verhaal vandaan kwam. Hij heeft verslag gedaan van Bethesda's bijdrage in het opvangen van gewonden van deze oorlogshandeling, in de medische evaluatie van 11 augustus 1944. Het is 11 augustus 1944, 19.30 uur. We luisteren mee, en richten ons op de medische inbreng, deels van huisartsen, deels van Bethesda:

Dr. Van der Wal: "Nadat de eerste hulp aan de slachtoffers was verleend en de doden bijeengebracht waren, heeft hij, daar hij al spoedig vernomen had dat het ziekenhuis te Hoogeveen geen patiënten meer kon opnemen, opdracht gegeven, dat de overblijvende gewonden in de trein werden gebracht. Zo werden er een 20-tal gewonden in de trein gebracht om verder naar Meppel vervoerd te worden. ook werden nog 6 gewonden naar het ziekenhuis in Assen vervoerd. Na het gewondentransport werd het terrein door leden van het Rode Kruis en de politie nauwkeurig afgezocht naar verdere slachtoffers. De doden bleven voorlopig op het terrein onder politiebewaking achter.

Hij ging daarna terug naar Hoogeveen, waar hij aan het station alles voor het verder vervoer in gereedheid vond. Hier werden nog 3 zwaargewonden uitgeladen, die de reis naar Meppel bezwaarlijk konden volbrengen. Hij overtuigde zich dat het ziekenhuis te Meppel van het gebeurde op de hoogte was. In de trein bevonden zich een college en enige verpleegsters, die verder de zorg voor de slachtoffers op zich namen. Over het algemeen is hij zeer tevreden over de gang van zaken. Hij stelt aan dr. Oosterhuis (= van Bethesda) de vraag of er geen zusters uit het ziekenhuis konden worden beschikbaar gesteld, daar op het terrein van de ramp dringend behoefte was aan goede hulp. (...) Des avonds heeft Dr. Van der Wal de lijkschouw verricht over de doden, die inmiddels op een wagen naar een lokaal nabij het station gelegen, waren vervoerd. Verder merkt hij nog op dat de wonden welke de slachtoffers hadden alle zeer groot en dat de lichaamsweefsels door de uitwerking der kogels erg vernield waren. De politie heeft bij de gebeurtenis goed werk verricht en is de gehele nacht bezig geweest om de diverse families in kennis te stellen.

Dr. Oosterhuis deelt mede dat, nadat hij van het voorgevallene in kennis was gesteld, hij terstond alle maatregelen heeft getroffen om het ziekenhuis voor de ontvangst van de gewonden in gereedheid te brengen. hierdoor was in het ziekenhuis alle hens aan dek en kon niemand van het verplegend personeel worden gemist. Hij heeft de maatregelen zo getroffen, dat praktisch alle gewonden konden worden opgenomen. De order dat geen patiënten meer konden geplaatst worden is dan ook niet van hem uitgegaan. Alle brancards werden opgesteld en in twee lokalen werd hooi gebracht, daar er geen bedden beschikbaar waren. In elke zaal was plaats voor ongeveer 30 mensen. Voor iedere patiënt was een deken en kussen beschikbaar. Verder werd de operatiezaal in gereedheid gebracht, de instrumenten uitgekookt en tetanusserum, spalken, gips enz. klaargemaakt.

Het eerste transport gewonden kwam ongeveer 15.30 uur binnen. Bij de operatiekamer was een administratrice opgesteld, die de namen der patiënten inschreef en hen een kaartje aan de pols of aan enig kledingstuk bevestigde. Allereerst werden de te behandelen gevallen geschild, waarbij bleek dat een patiënt inmiddels was overleden en twee patiënten door buikschoten dusdanig waren gewond, dat hulp niet meer kon baten. Hij constateerde, dat in een geval een lichaamsdeel was afgebonden, welke afbinding naar zijn oordeel niet nodig was, daar in het algemeen de bloedingen te gevolge van 'shock' verschijnselen bij de patiënten zeer gering waren. Verder waren er twee fracturen gespalkt, 1 met metaal en 1 met een lat. Hij heeft twee amputaties verricht. Een boven de knie en een boven de enkel. Voorts werd bij een patiënt bloedtransfusie toegepast. Het resultaat was gering, daar weinig bloed kon worden ingespoten, omdat de bloedvaten erg waren vernauwd.

Over het algemeen leden de patiënten weinig, deels ten gevolge van 'shock', deels ten gevolge van het toedienen van morfine. Hij heeft de patiënten later ondervraagd hoe zij over het voorgevallene dachten, of zij veel pijn hadden geleden, dorst hadden gehad of dat het wachten op hulp lang duurde. Opmerkelijk was, dat er zeer weinig klachten waren en de patiënten eigenlijk geen pijn hadden gehad. Alle patiënten waren erg rustig. Toch hadden verschillende alles goed waargenomen. Bij alle gewonden werd tetanusserum ingespoten. Opmerkelijk was, dat de patiënten weinig koorts hebben gehad. De temperatuur varieerde van 38-38,6. Dr. Oosterhuis heeft tot 's avonds 7 uur doorgewerkt. Hij heeft zich overtuigd dat de ligging van de patiënten goed was. De gewonden zijn na behandeling zoveel mogelijk naar huis doorgestuurd tot op 7 na."

(Archief Gemeente Hoogeveen 1914-1975, dossier no. 824.)

MARTHA POSTHUMA

OORLOGSHERINNERINGEN

©Albert Metselaar, 2023 albertmetselaar@home.nl

Het portret van zuster Martha Posthuma, op de identiteitskaart van de LO, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Tijdens de oorlog had je die natuurlijk niet, dat was levensgevaarlijk, maar na de oorlog gingen zoveel mensen prat op wat ze in de oorlog hadden gedaan, dat de LO identiteitskaarten uitreikte aan échte medewerkers die écht inzet hadden getoond. Martha zweeg vooral over de oorlogsjaren. Ze ging aan het werk, toen de vrede er was, want daar was je voor, als verpleegster. Maar ze had genoeg te vertellen. (NIOD 251a 11.)

Martje Posthuma werd veelal Martha genoemd. Ze was geboren op 30 januari 1907 te Kloosterburen. Ze kon niet goed over de zeelucht in Groningen en was dan ook blij dat ze de verpleging in kon, naar gezonde lucht. De A-verpleging kon nog niet, daar was ze te jong voor. Ze kon op haar 17^e al wel in de B, de psychiatrie. Ze kon in de leer in Ermelo. Aldus gebeurde. Ze was Gereformeerd, wat nodig was voor wie een goede functie wilde vervullen binnen het ziekenhuis Bethesda. Op 14 juni 1933 kwam ze als verpleegster over van Ermelo naar Hoogeveen en ging daar wonen en werken. Als alle verpleegsters (verpleegkundigen, die term kende men nog niet) woonde ze intern. De 16^e april 1942 werd ze overgeschreven naar Groningen, waar ze in het Academisch ziekenhuis werkte. Ze kwam terug per 23 mei 1943. Ze werd in Bethesda afdelingshoofd. Toen per 1 mei 1944 de directrice van Bethesda stopte, werd Martha haar opvolgster. In de wandelgangen heette ze 'Zuster Posthuma' en in de praktijk was de directrice ondergeschikt aan de directeur, dokter Van de Velde. Maar in die dagen was er tenminste nog een directiefunctie voor een verpleegkundige weggelegd.

Op verzoek van Klaas Veldman maakte ze een verslag van Bethesda in oorlogstijd. Ze woonde toen al te Amsterdam, Nieuwe Doelenstraat 15, Binnengasthuis. Martha

was in de oorlog directrice van Bethesda. Ze vertelde over Bethesda, zowel over de periode dat ze zelf in de directie zat als in de periode van haar voorgangster, zuster Anna van der Meulen Kune. Bij wat ze vertelde, moeten we ons dus tevens realiseren dat dit gebeurde door en onder verantwoordelijkheid van Van der Meulen Kune. De verklaring van Klaas Veldman is een verbrokkeld relaas met reacties op enkele vooraf gesteld een niet meegestuurde vragen. Hier en daar is het geheel dubbel met Martha's verklaring. We voegen Veldmans reacties tussen het relaas van Martha, terwijl we ook andere notities ter verduidelijking meenemen. De verklaring van Martha Posthuma:

"... Dan nog 't verzoek van Klaas betreffende de gebeurtenissen in 't ziekenhuis. Het is heel moeilijk voor mij hier een verhaal van te maken, daar alles als los zand aan elkaar zit. We werkten immers zonder enig verband en buiten de eigenlijke verzetsorganisaties om!"

(Dit is een bijzondere start van haar verklaring. Het ziekenhuis stond los van de regionale LO, los van welke andere lokale en regionale verzetsorganisatie ook, en werkte als zelfstandig geheel met al het andere verzet samen, maar wel binnen het verband van de LO. Eigenlijk gewoon zoals een zorginstelling hoort te werken: je bent er voor iedereen, maar je doet wel je eigen werk.)

"Voor zover ik weet, zijn de eersten die geholpen werden in 't ziekenhuis de Poolse en de andere buitenlandse Joden. Zij waren uit hun land verdreven en hadden in Amsterdam en andere steden een goed heenkomen gezocht. Toen echter de Duitsers hier kwamen, werden ze weer uit onze grote steden verdreven naar kampen in Drenthe enz. Grote groepen arriveerden in Hoogeveen. Men liet deze mensen, die oververmoeid waren en al hun hebben en houden bij zich droegen, te voet naar de kampen in Ruinen, Echten enz. gaan. De kampeiding wist zich geen raad met de velen die reeds ziek waren vóór de reis en dus nu verergerd, en de anderen die door de reis zo oververmoeid waren dat een normaal kampeleven te zwaar zou zijn. Dus stuurde men ze naar Bethesda, waar ze veel van deze vervolgden geholpen hebben. er waren veel intellectuelen onder en van verschillende nationaliteit. Ik geloof dat dit voorviel in '41. Eddo van Rhijn, die destijds co-assistent in 't ziekenhuis was, zal er misschien wel bijzonderheden van weten."

(Eddo Martin van Rhijn (1917-1987), zoon van Michael van Rhijn en Betje van Zuiden, woonde bij zijn ouders op het adres Schutstraat 3. Hij is de Joodse arts die verderop in de tekst ook nog wordt genoemd. In het archief van het NIOD is geen verklaring van hem gevonden. Klaas Veldkamp meldt dat de arts 1 ½ jaar in Bethesda heeft gewerkt.)

"verschillenden bleven weken in 't ziekenhuis. Hun verblijf werd zo lang mogelijk gekrekt. Degenen die konden aantonen dat zij adressen in Nederland hadden waar ze onderdak zouden kunnen vinden, werden door bemiddeling van Dr. Van de Velde weer in de gelegenheid gesteld daarheen te vertrekken. Zo ontstond er een systeem, dat 't ziekenhuis als een doorgangshuis werd gebruikt. 't Gebeurde zelfs dat we taxi's bestelden om deze mensen met hun koffers naar 't station te brengen. We hebben verschillenden op deze manier weer kunnen herenigen met hun gezin of familie, want bij de eerste wegvoering waren alleen de mannen 't slachtoffer."

Martha Posthuma, volgens een foto uit haar paspoort uit 1939.

(Met deze 'eerste wegvoering' doelde Martha Posthuma dus op het onderbrengen van de mannen in werkkampen in Drenthe. Dit was nog niet het wegvoeren naar de vernietigingskampen, maar uiteindelijk werden de werkkampen wel voor dat doel leeggehaald. Bethesda ving dus vermoeiden en zieken op en zorgde dat ze niet terugkeerden naar de werkkampen. Zo kon een begin worden gemaakt met de onderduik.)

"Toen langzamerhand aan de kampbewoners duidelijk werd dat niemand uit 't ziekenhuis terug kwam in 't kamp, werd de stroom zieken zo groot, dat wij plaatsen tekort kwamen en dikwijls de papieren voor de afvoer in dezelfde richting als waarvan men kwam, niet in orde waren. Al gauw kwam, na deze bekendheid van ons systeem, hieraan een eind toch zijn hiervan verschillenden voor deportatie naar 't buitenland gered. Ook de heer Sanders is één van deze Joden, voor zover ik weet.

De ellende van deze vervolgdten trok Dr. Van de Velde zich zeer sterk aan. Toen we er eens over spraken zei hij tegen mij: "Wij moeten meer voor deze mensen doen, want deze hulp is slechts van tijdelijke aard. Wat is het erg dat ze van geen God en van geen Verlosser weten." Maar hoe dit probleem op te lossen? Ik sprak er met Hilly Banga over en we schreven naar 't Nederlands Bijbelgenootschap om Evangelisatielectuur en om Bijbels. We ontvingen een flink pak. En bij de eerste gelegenheid dat er weer een paar auto's vol naar 't station gingen, werden ze voor 't afscheid nemen één voor één bij Dr. Van de Velde in zijn kamer geroepen en ontvingen zij van hem een Bijbeltje of Testamentje mee in hun eigen taal, meest Duits meen ik."

(Hiltje Banga, Hilly genoemd, was 24 juli 1914 geboren te Haren. Ze kwam 29 maart 1932 vanuit Haren administratief over naar Hoogeveen, waar ze leerling-verpleegster werd en inwonend werd in Bethesda. Ze was 17 jaar oud. Dat ze door Martha Posthuma in vrouwen werd genomen toont aan dat ze op de hoogte was van wat er speelde rondom de Joden in Bethesda. Hoe goed bedoeld ook, dit was tevens iets wat door de Joodse gemeenschap na de oorlog sterk werd afgekeurd. Zo'n kwetsbare situatie, met mensen die geen kant op kunnen, daar maak je geen misgebruik van, om ze een religie op te dringen. Dat was het duidelijke standpunt van Opperrabbijn Jacobs, zoals dat bijvoorbeeld ook werd verwoord tijdens zijn spreekbeurt in de Immanuël-kerk te Noordscheschut op 23 maart 2023. Binnen Bethesda was dit echter een standaardprocedure geworden, lazen we hierboven.)

"Daarna kwam de vervolging van de Hollandse Joden. Eerst uit de steden en toen in '43 uit de omgeving zelf. Van deze periode weet ik heel weinig, doordat ik zelf in Groningen en in Utrecht was. Ook toen zijn door 't ziekenhuis velen opgenomen en enkelen bewaard voor deportatie, onder andere mevrouw De Levie, Julie Cohen. De hele oorlogsduur zijn toen Joden opgenomen en bij ons verpleegd."

(Hier haalt Martha Posthuma jaartallen door elkaar. Het wegvoeren van de Joodse gemeenschap van Hoogeveen was in oktober 1942. Uit de woningkaarten weten we dat ze per 16 april 1942 overgeschreven werd naar Groningen en per 26 mei 1943 weer terugkwam naar Bethesda. Tussentijds was de Hoogeveense Joodse gemeenschap weg, afgevoerd of ondergedoken.)

“Elly Bordewijk in Groningen, dochter van Professor Bordewijk, was er één van. Zij kwam altijd in verpleegsterskostuum en zat dan weer met een moeilijk geval (bij de bevrijding overleden). In Enschede werkte Sara Voogd, die vandaar patiënten bij ons bracht. Niet altijd konden we ze nemen, meestal was het een heel gescharrel o ze te plaatsen en soms moesten we als eis stellen dat een andere waar wij geen raad mee wisten en die geen patiënt meer was, teruggenomen werd. Langzamerhand zorgden we ook voor 't transport van deze patiënten. Dokter huurde een auto en Tinie Zijlstra haalde ze op. Zo ging ze eens, terwijl er strenge controle was, een mevrouw (Jodin) halen uit Haarlem, een andere (dhr. De Beer) woont nu in Leiden (?) uit Bennekom. Anderen werden gebracht. Een meisje met ernstige TBC uit Bussum stierf bij ons en bracht grote moeilijkheden mee met de begrafenis. Na een week werd ze door Kip in een ziekenauto, Tinie voorin, naar 't huis van haar vader gebracht en daar in 't land begraven.”

(Naar aanleiding van een circulaire d.d. 16 mei 1945 berichtte burgemeester Tjalma op 5 juni 1945 aan de Procureur Generaal Directeur van Politie te Groningen: “..... dat mij gebleken is dat tijdens de bezetting één lijk in deze gemeente op clandestiene wijze is begraven. Het betreft hier het stoffelijk overschot van: Gesina Godschalk, geboren te Amsterdam 6 juli 1916, ongehuwd, overleden in het Gereformeerde Ziekenhuis “Besthesda”, alhier. Een dochter van deze landbouwer, Jantina Zijlstra, geboren te Hoogeveen 3 januari 1918 is verpleegster en heeft haar in het ziekenhuis verpleegd. De directie van het ziekenhuis was met de omstandigheden op de hoogte. De overledene was steno-typiste en woonde te Amsterdam, R. Vinkeleskade 61. Zij is, volgens verklaring van Mej. Zijlstra, aan buiktuberculose overleden. Ik heb de Groepscommandant der Marechaussee alhier verzocht, een procesverbaal van zijn bevindingen aan u en aan de officier van justitie te Assen toe te zenden.” We vervolgen de verklaring van Martha Posthuma.)

Sara Polak-Van der Hoeven

“Later stierven er nog 2 Joodse patiënten, maar toen heeft dokter het klaar gekregen, door bemiddeling van dhr. Konsbrinkhof (?) van 't Gas en Elektriciteits Bedrijf wat de administratie betreft, van (Lambertus) Schelhaas een bewijs voor begrafenis te krijgen. Hij was doodsbenauwd, vertelde dokter mij, maar ik heb het toch gekregen, zei hij zeer triomfantelijk. Onder 't motto dat het evacués waren, hebben we deze beide patiënten gewoon kunnen begraven.”

(Lambertus 'Bertus' Schelhaas, de man die doodsbenauwd was maar ook meewerkte, die was werkzaam op het gemeentehuis, bij de burgerlijke stand. Het ging hier om Henriëtte Vecht uit Enschede. Ze was overleden op 11 oktober 1944, 54 jaar oud. Het ging tevens om Sara Polak- van der Hoeden. Sara was overleden op 21

oktober 1944. Henriëtte werd op 13 oktober begraven onder de schuilnaam Henriëtte Vegter, 62 jaar oud, huishoudster te Groningen. Sara werd 23 oktober begraven als Adriana Hendriks, 48 jaar, echtgenote van Jan de Jager uit Ede. Beide vrouwen werden bijgezet op de algemene begraafplaats, op een gedeelte dat nu inmiddels geruimd is. Verder met Martha's verklaring:)

Klaas Veldman had enkele aanvullingen, waar het ging om geholpen Joodse patiënten: *"Een Jodin, gemengd gehuwd, krijgt onderdak, 4 maanden lang, zogenaamd als nierpatiënt. Krijgt ook daar haar eerste baby. Dokter Oosterhuis, de chirurg-vrouwenarts, deed in dit geval ook mee. Nog een korte 'nabehandeling' bij dokter Van de Velde en ze waagde het weer naar Amsterdam terug te keren. Een Jodin met 'maagafwijkingen'. Tamelijk nerveus door alle emoties. Voelt zich er geweldig thuis. Schrikt zelfs als ze weg moet, door een onvoorzichtige uitlating. Aan iedereen vertelde ze dat ze naar Groningen ging. Zijzelf wist toen ook niet beter. Maar ze ging naar Ermelo."*

"Sommige patiënten maakten het moeilijk ze bij ons te houden. Dan moesten we weer plaats zoeken in een inrichting, waar ze beter pasten. Zo ging er een naar Wagenborgen, Johanna van Ravesteyn was haar schuilnaam. We hebben nooit meer iets van haar vernomen. Eén ging naar Beileroord, werd daar aan de hersenen geopereerd en stierf. Eén ging naar Veldwijk en kwam terug. Dit was mej. Germs, oftewel mej. Adelsbergen. Het spreekt vanzelf dat dit allemaal zeer voorzichtig moest gebeuren en veel tijd in beslag nam. Daarbij mochten de verschillende instanties niets van elkaar weten."

(Hier ging het blijkbaar om mensen met ernstige psychiatrische problematiek. Bij ernstige schizofrenie werd soms lobotomie toegepast. Daarbij werden de hersenen zodanig geopereerd, dat links en rechtsvoor in de hersenen verbindingen werden doorgesneden. De persoonlijkheid veranderde daardoor, terwijl ook het ziektebeeld een mildere uitingsvorm kon krijgen. De bedoelde persoon is er blijkbaar aan overleden. Tot slot is er ook nog een kind geholpen, waarvan een verklaring terecht is gekomen bij het Yad Vashem-instituut. Een 8-jarige jongen, Jacques Kinsbergen leed aan dysenterie. De dokter van het ziekenhuis werd ingeschakeld. Dokter Van de Velde begreep direct dat het jongetje Joods was, want de familie kon niet op bezoek komen. De arts nam de zorg op zich en hield hem weg van nieuwsgierige ogen. Na genezen te zijn, ging het kind terug naar zijn gastgezin, waar hij ondergedoken was.)

"Intussen was er wat illegale lectuur gekomen en we verspreidden vanuit 't ziekenhuis het blaadje Vrij Nederland. Dit ging buiten ons om, maar toch kwamen we er door in moeilijkheden. In '43 bezocht De Kruijff uit Assen ons en zette de kamer van Dr. Van de Velde onder bewaking, terwijl zij alles gingen nasnuffelen. Vonden echter niets en vertrokken met het dreigement dat er op ons gelet zou worden. Op het bureau tussen stapels papieren lagen brieven en mededelingen van de doktersorganisatie, die door dokter als contactpunt doorgestuurd werden aan de doktoren uit omliggende plaatsen. Ze werden niet gevonden. Tegen mij zei dokter: "Ik ben door 't oog van de naald gegaan."

(Politie-man Hendrik de Kruijff uit Assen ging voor de SD werken. Hij probeerde verzetsmensen op te sporen en speelde een rol bij de wegvoering van de Joden uit

Drenthe. Jan Naber en Albert Rozeman, KP'ers uit Hoogeveen, hebben vergeefs geprobeerd hem dood te schieten. Dokter Van de Velde was het Hoogeveense aanspreekpunt van het landelijk georganiseerde artsenverzet. Klaas Veldkamp zei over hem: *“Dokter Van de Velde was één der voornaamste contactpunten van het doktorenverzet in Drenthe. daardoor had hij contact op illegaal gebied met verschillende collega's dit contact heeft ook zijn vruchten afgeworpen voor illegale werkers, die behandeld moesten worden of tijdelijk moesten verdwijnen.”* Verder met de verklaring van Martha:)

DIVERSE VORMEN VAN HULPVERLENING

“Na de vervolgte Joden kwamen eigen landgenoten aan de beurt. Elke dag kwamen mannen en jongens op 't spreekuur, de naar Duitsland moesten, hierin geen zin hadden en een beroep op Dr. Van de Velde deden. Ze werden allen specialistisch onderzocht en er werd gevist naar een aanknopingspunt om een afwijking aannemelijk te maken. De ziektegeschiedenissen werden volledig met de ziekelijke afwijkingen ingevuld, ook al waren ze soms zo stom om te zeggen: Nee, geen last van. Dan kwam het tegendeel op 't papier. Slechts een enkele werd afgewezen, maar dan was tijdens het gesprek wel gebleken dat hij te gezond was en daarbij te dom (of te eerlijk?) om enkele “afwijkingen” te kunnen vasthouden.

Zo werden al naar gelang het aanknopingspunt hart, long of ruggenmergafwijkingen geconstateerd. De patiënt kreeg een briefje mee waarin 't voornaamste stond vermeld, ging hiermee naar 't Arbeidsbureau te Meppel. Las men daar 't briefje van Dr. Van de Velde, dan werd dit onmiddellijk verscheurd en de opgeroepene kon naar huis gaan. Men wist dat Dr. Van de Velde altijd serieus onderzocht, altijd volledig specialistisch nakeek, maag-, long- en hartfoto's maakte en als hij daarna een verklaring afgaf dan was 't zeker in orde. Men had een blind vertrouwen in hem.

(Het Arbeidsbureau te Meppel werd duidelijk gezien als onderdeel van de vijandelijke organisatie. De Duitse economie was een oorlogseconomie, waarbij iedere soldaat die vrijgemaakt kon worden naar het front kon. Iedere Nederlander die door het Arbeidsbureau naar Duitsland kon worden gestuurd, kon een Duitser vervangen en was een frontsoldaat extra. Dit Arbeidsbureau had een bijkantoor in Hoogeveen zelf. De vijand zat dichtbij.....)

Veel van deze patiënten kwamen van Dr. Gouwe uit Lutten en Dr. Christiaans uit Dalen. Ook zij hielpen trouw mee door deze methode de mannen voor deportatie te bewaren, maar droegen uit de aard der zaak veel minder risico, daar van alle onderzoeken een brief met de gegevens naar de huisarts ging, die zich daarmee kon dekken. Tientallen zijn op deze wijze geholpen. Het werk in het ziekenhuis leed er onder, daar alles veel tijd nam. 't Werd dan ook een gewoonte altijd door te werken, zodat we dikwijls 's avonds tussen 6 en 8 nog visite moesten maken bij de opgenomen patiënten.

Intussen kwam ook de methode van onderduiken in de mode. Een briefje van de dokter hielp niet meer op 't Arbeidsbureau. Men stelde zelf artsen aan die ook foto's konden beoordelen. Men stuurde de mannen eerst over de grens om daarna in Duitsland te beoordelen of men werken kon en natuurlijk kon iedereen dat volgens 't moffensysteem. 't Werd moeilijker. Men vroeg foto's op of stuurde een arts om bij

ons de gegevens na te kijken. Toen moesten we wel de toevlucht nemen tot foto's vervalsen. We moesten volgens de gegevens een maagzweer op een foto kunnen aantonen maar bij de onderzochte en geröntgende patiënten stond hij er niet op. Vlug een andere foto opgezocht met een flinke afwijking, de naam en datum van de echte patiënt eraf geknipt en van de nieuwe pseudo-patiënt er op, en deze getoond aan de Duitse arts. In orde, nee, deze gegevens zijn overtuigend, de patiënt kan niet werken. (Dit is 't geval van de politie Van Loon.)

Een ander geval was het volgende: Mersman, elektricien uit Hoogeveen, Philips vertegenwoordiger, moest ook worden afgekeurd. Maar waarop? Vragen in allerlei richtingen, waarbij bleek dat hij voor militaire dienst werd afgekeurd. Waarop? Evenwichtsstoornis misschien? Prachtig. Hem werd uitgelegd welke verschijnselen zich daarbij voordeden. Hij moest hiervan een vage lekenbeschrijving geven en daarbij vertellen dat hij de doktoren had horen mompelen over multi...rose of iets dergelijks. Multiplesclerose is namelijk een ernstig en vrijwel ongeneeslijk ruggermergsglijden. Zo gebeurde het. Hij speelde zijn rol voortreffelijk, kwam vrij en werd verder met rust gelaten. Dit is maar een luttel voorbeeld uit zovelen.

(Klaas Veldman vertelde: "Een collega stuurde hem (dokter Van de Velde) een gezochte illegale werker met het advies: aggraveer nerveuze wachten. De 'patiënt' had het voorrecht een duidelijke melancholie na te kunnen bootsen. De adviezen bestonden in dit geval niet in het geven van wenken 'zo kom je er af', maar: 'zo lijk je er op'. Hoe de 'controle' was laat zich denken: 'simuleert de patiënt nog wel zuiver?' een ander werd gestuurd met post-commotionele klachten, die er helemaal niet waren. Maar quasi moest hij horizontaal liggen, gevoed in deze houding. De patiënt bleek 'ernstig'.")

Niet alleen de 'opgeborgenen' in 't ziekenhuis vroegen veel zorg en tijd. Ook daar buiten werd dokter Van de Velde's hulp ingeroepen. Zo wisten wij van de Joden die bij Flokstra waren ondergedoken en waar men wel eens met ziekte te kampen had. Dokter ging dan in consult, voor deze gelegenheid kwam de patiënt tevoorschijn, werd onderzocht en kreeg advies. Voor we dan weer vertrokken werd afgesproken dat dokter bij eventuele navraag bij Flokstra's vrouw was geroepen, die een galsteenkoliek had.

Bij een schietpartij van enige jongens met de landwacht of SS, verleende dokter Eerste Hulp op een boerderij op 'de Weide'. Ik weet niet wie dit geweest zijn. ze werden door zuster Zijlstra, die mee was gegaan, ingespoten met anti-tetanicum.

(Het ging om drie leden van de KP-Meppel, te weten Albert Hoorn, 24 jaar, Gerrit Gunnink, 21 jaar, en Hendrik Gunnink, 19 jaar. Ze waren in gevecht geraakt met de Landwacht van Ruinen. In een verklaring gaven ze zelf uitleg over dit gevecht en de hulp achteraf: "Meppel, 21 juni '45. (...) Ongeveer eind september of begin oktober 1944 zijn, op de weg van Echten naar de Pesserstraatweg, aangeschoten door de landwacht A. Hoorn (Abe), H.Gunnink (Tom) en G.Gunnink (Jan Rap). Tom kreeg een lekke band en we konden geen van drieën meer hard fietsen. Daarom werd besloten bij een boer in de buurt onderdak te vragen. We fietsten over de spoorlijn, kwamen door een bosje, verborgen op een weiland onze fietsen tussen de struiken en liepen over het land op de Hoogeveense Vaart aan. We kwamen uit bij Lubbers. We troffen daar een vriend van ons, A. v.d. Kooij, aan, zodat ze daar wisten dat we

goed waren. Lubbers verborg ons in het hooi en haalde de arts D. van Twist, die onze wonden verzorgde. Later op de avond kwamen dokter Van de Velde en een zuster (naam onbekend), die ons nog eens weer onderzochten en verbonden." Er is meer van te zeggen, zodat dit gevecht afzonderlijk uitgewerkt is. Terug naar de verklaring van Martha Posthuma:)

"Toen na 't vertrek van de aardappelrooiers bleek dat de vele dekens die de jongens hadden 'georganiseerd' om later te gebruiken, onder ongedierte zaten, zorgde dokter Van de Velde voor de gelegenheid deze te laten ontsmetten op de Rubberfabriek.

ILLEGALE RUILHANDELHANDEL EN VERVOER VAN BONKAARTEN

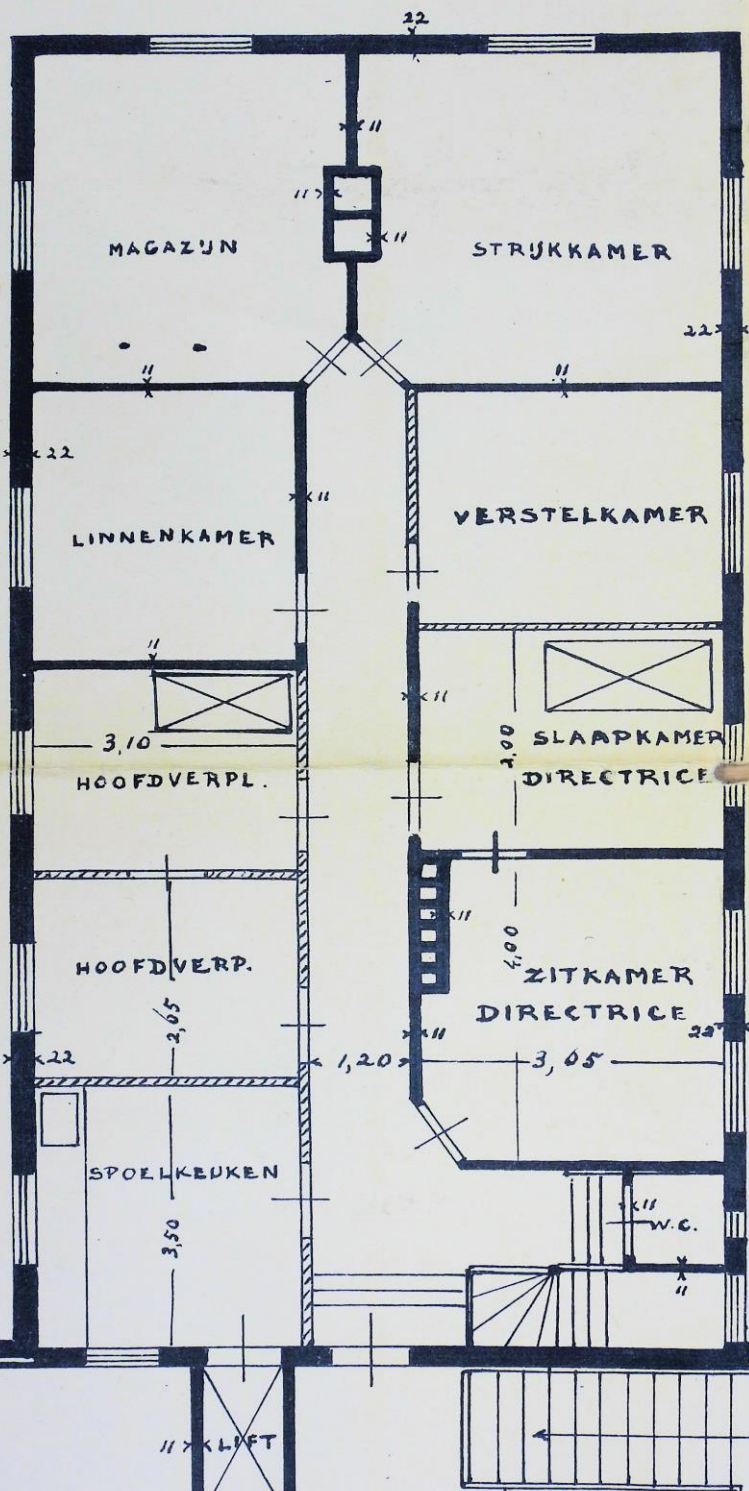
Had de organisatie voor onderduikers teveel bonkaarten in de ene en waarschijnlijk voor de volgende maand te weinig, dan werden deze in 't ziekenhuis gebracht en door ons bij verschillende leveranciers ingeleverd. Een volgende maand kreeg men dan in ruil hiervoor van ons weer nieuwe kaarten. Door dokters bemiddeling deed de Stichting 'Beileroord' hieraan ook mee.

Toen eens bonkaarten gehaald moesten worden uit Almelo en als enigste vervoermiddel hiervoor een fiets beschikbaar was, zorgde dokter voor de ziekenauto. Door hem liet (Jelle) Kip zich overhalen deze rit te maken. Jenny Eikelboom werd als patiënt in de auto gelegd, T.Zijlstra ernaast. In Almelo werd Jenny, met grote plakkaat-bonkaarten, ingezwachteld. Op de kamer van dokter Van de Velde werd ze er weer uitgehaald, de 35.000 bonkaarten in een wasmand verpakt en als was ging het naar de bestemde plaats."

(Jenny, Jentina Rolina Eikelboom, was geboren op 30 mei 1922 als dochter van bakker Reinder Eikelboom en Femmigje Reinders, van Schutstraat no. 58. We lezen nergens hoe Bethesda aan brood kwam, maar weten dat bakker Eikelboom illegaal brood leverde aan diverse adressen, en blijkbaar ook aan Bethesda. Dat brood is bijvoorbeeld betaald met inlevering van illegale bonkaarten, anders kon de bakker geen meel krijgen. Als de bakker er toch al van wist, zo zal geredeneerd zijn, was dit ook een veilig adres om hulp te vragen bij bonnenvervoer.)

"Aan de plaatsing in een gezin van de politiemann De Vries had dokter Van de Velde een werkzaam aandeel. Toen hem de dag na de aanslag op de 3 leden van het politiekorps gevraagd werd De Vries op te nemen in 't ziekenhuis, stemde hij toe. 's avonds besloten we De Vries buiten het ziekenhuis onder te brengen, daar hij grote bekendheid had in Hoogeveen. Bij Sijtsema verklaarde men zich bereid hem onder te brengen. Tinie Zijlstra bracht hem er de volgende morgen in een rijbrancard heen. Iedereen meende dat De Vries dood was. De verpleging van zo'n patiënt bracht veel moeilijkheden mee. Vanuit het ziekenhuis gaven we alles wat nodig was: bed-degoed, linnen- en lijfgood, medicijnen en verplegingsartikelen. Daar Dien (de echt-genote van politiemann Sijtsema) de verpleging niet alleen aankon, werd één van onze zusters haar als hulp gegeven. Zij werd door dokter Van de Velde ziek en overspannen verklaard en tijdens dit ziekteverlof, dat steeds verlengd moest worden, verpleegde zij De Vries. 't Duurde plm. 3 maanden meen ik.

De directrice en de beide hoofdzuster hadden wat grotere eigen kamers, op de 1^e verdieping van de oostelijke zijvleugel. Ze hadden zelfs een zitkamer.

In het ziekenhuis werd alles ook moeilijker. Tevoren konden we opgeven hoeveel patiënten we per dag hadden en kregen hierop de toewijzingen. Dit veranderde. Van elke patiënt moest de stamkaart enz. ingeleverd worden en van deze inlevering moest een bewijs op 't kantoor aanwezig zijn. dit kon met al onze clandestiene patiënten niet. Zij hadden geen stamkaart of konden vanwege hun naam deze niet inleveren, daar hun naam dikwijls vervalst was en de kaarten dus niet gestuurd konden worden aan de plaats hunner inwoning. We gingen deze patiënten toen langzamerhand maar uitschrijven. Ze werden voor ontslag geboekt, doch bleven als gast op hun plaats liggen. het eten kwam er zo ook wel. Van verschillende kraakjes schoten er nog wel eens bonkaarten voor ons over.”

(Dit betekend dat ook ziekenhuis Bethesda mee genoot van de opbrengsten van de overvallen van onder meer Jan Naber en Albert Rozeman, KP-leden uit Hoogeveen. Deze werden soms apart, en soms in nauwe samenwerking met derden, zoals de KP-Meppel, maar dan onder voorwaarde dat ze de helft van de bonkaarten over mochten brengen naar Hoogeveen. Van daaruit gingen ze dus weer naar o.a. Ziekenhuis Bethesda.)

“Het financiële gedeelte werd buiten 't kantoor om geregeld. Voordeel hiervan was, dat we wat geld tot onze beschikking kregen. Zo konden we personeel in dienst nemen en maandelijks betalen buiten 't kantoor om. Enkele maanden hadden we een 2^e keukenjuffrouw, die ondergedoken als Jodin door ons in de keuken werd tewerk gesteld. Wij brachten haar buiten 't ziekenhuis, zodat ze zich gewoon kon bewegen, wat door anderen dus helemaal niet als verdacht werd beschouwd.

DOOR ONDERDUIKERS ONDER DRUK

Intussen kwamen vele onderduikers bij ons werk vragen. We begonnen met een tweetal. Allengs groeide dit uit tot een 8 à 10 jongens. Zij werkten wel veel voor ons, maar waren ook dikwijls lastig en opstandig. Hun huisvesting en verzorging was een heel probleem. Ernstiger werd de toestand, toen één der jongens er een verhouding met één der dienstmeisjes op na ging houden, wat weer aanleiding gaf tot een ruzie met de verloofde van deze. Bovendien gaf deze jongen van onze voorraad petroleum weg. Toen zijn vader werd gewaarschuwd en hem de zaak werd uitgelegd, zei deze: “Ik geef u in overweging wat te doen in deze, wel wil ik U waarschuwen voor alles wat mijn zoon van 't ziekenhuis weet”. Zo was het dus. We waren niet meer vrij in ons doen en laten.

(Van de jongens met wie het wél goed ging, ontving Martha later een boek cadeau, met daarin geschreven: “Uit dankbaarheid voor Uw gastvrijheid en hulpverlening tijdens de bezetting. Ton Kinga, L.D.Lion, J.Bulder, H.Salomons, G.W. ter Stege.” Laurens D. Lion was student, wonend Hoofdstraat 220. J.Bulder zal Jan Bulder zijn geweest, geb. 17-1-1918. Voor H.Salomons zijn minstens 3 kandidaten in die dagen. De Ter Stege was Gerrit Willem, geb. 29-1-1925, elektricien, Zuiderweg 35.)

DE BARAK, BEDOELD VOOR BESMETTELIJKE ZIEKTEN

De moeilijkheden werden nog vergroot doordat een deel van 't ziekenhuis zou worden gevorderd. Er was al dikwijls een poging gedaan, maar steeds door ons afgewimpeld. Nu was er geen ontkomen meer aan. We zouden dus in huis aldoor onze vrijheid kwijt zijn. dit zou te lastig zijn, daar er 2 Joodse verpleegkundigen werkten en een Joodse dokter. Nu konden we steeds een seintje geven wanneer er een SS-

of Duitse arts op bezoek was, maar dat zou dan onbegonnen werk zijn. we besloten tot een compromis en stelden hen voor de helft van onze barak te nemen. Zo gebeurde het. Maar op één voorwaarde: wij mochten dan geen infectieziekten opnemen aan onze barak. Dit deden we niet, maar legden er toen TBC-patiënten neer, maar bovendien allen die vervolgd werden. zo lagen er geregeld Jodinnen, slechts door een muur van de SS gescheiden. Voor het zogenaamde inkijken van deze soldaten hingen we voor alle ramen in onze barakkant ondergordijntjes van vitrage op. We hebben dikwijls veel plezier over deze bedriegerij gehad. In deze barak lag ds. Geertsema tegelijk met Soesan, een bekeerde Jood, woont nu in Assen, Parkstraat 13. Hierin lagen ook De Jong uit de Kerkstraat, Naber, Cats en anderen. Van achter hun vitrages zagen ze de SS'ers lopen en hadden plezier.

DE ZENDER

In de maand december '44 werd ons door dhr. Oosting (?) gevraagd een zender te plaatsen in 't ziekenhuis. Een zekere Kees die voor de plaatsing van dergelijke apparaten zorgde, werd aan ons voorgesteld. Hij bepleitte deze zaak met te zeggen dat er in heel Hoogeveen hiervoor geen plaats was en dat de tijd van praten nu voorbij was. We moesten met daden komen. Dokter had bezwaren tegen dergelijk werk in een ziekenhuis en beriep zich op de Rode Kruis idee. (= neutraliteit, zorg voor iedereen, zorgverleners neutraal laten blijven.) We stonden hierbij gelijk en vonden dat we dan 't zelfde gingen doen als de moffen, die ook Rode Kruis-treinen en dergelijke gingen misbruiken. De heren gaven ons echter geen gelijk en daar het van onze zijde op lafheid ging lijken, gaven we toe. nadien werd mij gezegd dat de mogelijkheid zelfs niet uitgesloten zou zijn, dat er bij weigering onzerzijds een gedeelte van 't ziekenhuis zou zijn gevorderd voor de ondergrondse. Dokter Van de Velde zei tegen me: "Ik heb vrouw en kinderen, dat is zo moeilijk, maar..... er zal geen haar van mijn hoofd vallen zonder de wil van mijn Hemelsen Vader." Zo werd de zender geplaatst en een zekere Martin bediende het toestel. Hij was niet voorzichtig, praatte met de onderduikers, zodat de jongens al gauw vermoedden wat er bij ons in de toren gebeurde.

Margje Koekoek was koerierster. Martin bezorgde de berichten bij mij, via Margje kwamen ze bij dhr. Van Oosten. Dit duurde plm. 6 weken. Toen werd het ons te bekend, mee door het optreden van Martin en we verzochten hen een andere plaats op te zoeken. Ze vertrokken. In de koffer met Martin zijn kleren vond men, bij de koster van de Gereformeerde Kerk, handdoeken van het ziekenhuis met ons merk erin. Martin ging tijdelijk naar burgers, onder andere mej. Leens.

Op 28 februari '45 kwam de SD in 't ziekenhuis om mij op te halen. Tegelijk werd Dr. Van de Velde gearresteerd, die reeds 10 dagen ziek thuis lag. Het intensieve werk met de spanning waarin we dagelijks verkeerden, had teveel van zijn krachten gevegd. Hij was juist die dag weer enkele uren op. Een telefoontje vanuit het ziekenhuis werd door hem niet begrepen. Toen T.Zijlstra zelf ging waarschuwen, kwam ze juist te laat. De SD begreep later dat ze ook haar hadden moeten hebben. zij ontkwam echter en bracht tevoren nog patiënten, waaronder één met vele schotwonden, in veiligheid.

Door vordering van een deel van de barak ging er ruimte voor bedden verloren. Door in gebruik nemen van het gebouw 'Irene' aan de Schutstraat, op 1 april 1943, werd er weer ruimte gevonden. 'Irene' heette 'hulpziekenhuis'.

Drie weken voor onze arrestatie was de zender die intussen was geplaatst te Drijber, ontdekt. De medewerkers werden gearresteerd. Wij meenden echter dat niemand van deze groep van de vorige plaats der zender wisten. Dit bleek niet het geval te zijn, zodat onze arrestatie volgde. We werden in Assen opgesloten en enkele keren verhoord, waarbij ik dokter 2x zag. Na een week werd ik niet meer verhoord.

(Martha Posthuma vertelt hier niets over het verhoor op zich. Dat ging doorgaans niet zachtzinnig toe. Ook bij haar niet.)

In mijn cel zat een meisje Geesje Bleeker, die gearresteerd werd met de zender te Drijber. Zij gaf voor terroriste te zijn. Later bleek ze een SD-medewerkster te zijn en haar spionage- en verraderswerk in de gevangenis voort te zetten. Zelf heb ik, naar ik weet, weinig nadeel van haar ondervonden. Andere celgenoten zijn wel door haar in grote moeilijkheden gebracht.

13 april werden we bevrijd en we vernamen in 't begin van mei dat Dr. Van de Velde op 8 maart '45 te Apeldoorn was neergeschoten, met 116 anderen, waaronder ook Dubbeldam, die de zender bij ons had geplaatst, tandarts Schipper en anderen. Maar dit behoort niet tot dit verslag, daar het hier gaat om 't werk dat in 't ziekenhuis en in hoofdzaak door Dr. Van de Velde als internist en geneesheer directeur werd verricht."

(Dat laatste is jammer. Er is blijkbaar meer te vertellen geweest, maar dat gebeurde niet, omdat het verslag zich zou richten op de vermoorde dokter.)

"Ik hoop dat je uit dit verhaal wat wijs kunt worden. Volledig is het allerm minst, maar wat doet het er toe. 't Belangrijkste lijkt me, dat je een indruk hebt van het 'soort' verzetwerk en de omvangrijkheid hiervan, hoewel dit niet te omvatten zal zijn. Dan vraag ik je nog bij het lezen hiervan niet te kijken naar stijl en taal. Hieraan hapert veel, dat weet ik. Maar het kwam in de eerste plaats in brokstukjes bij elkaar en in de tweede plaatst valt het me erg tegen, nu ik me weer verdiepen moet in deze drukke moeilijke jaren, me los te maken van alles wat dit werk voor ons tengevolge heeft gehad en de ondankbaarheid en miskenning die daarna ons deel werd.

UIT DE VERKLARING VAN GEESJE BLEEKER

Geesje Bleeker was er een ster in om mensen om de vingers te winden, en hen uitspraken te laten doen, die anderen de das om konden doen. We lazen dat Martha het idee had dat ze weinig nadeel van haar had ondervonden. Blijkbaar is Geesje haar genadig geweest, want volgens Geesje's verklaring had Martha namelijk genoeg verteld over anderen. Ook over de zoon van Zwanenburg, een boer van de Beilervaat die zich volop inzette voor het verzet, en over dokter Van de Velde. We citeren uit het proces-verbaal van het verhoor van Geesje Bleeker:

"De directrice heeft me in de cel het volgende verteld, toen ik haar uithoorde: "De zoon van Zwanenburg is lopend patiënt in het ziekenhuis Hoogeveen onder de naam Jaap. Er zijn nog een paar onderduikers. Zij slapen op de zolder, waar de zender gestaan heeft. Een meisje of zuster werkzaam op het kantoor, de naam weet ik niet meer, werkt ook veel voor onderduikers, terwijl ook verschillende zus-

ters medewerken. Dokter Van de Velde is naar Assen geweest om aan een collega, de naam is wel genoemd maar weet ik niet meer, te vragen of er zich een zender in Assen bevond, daar 'Kees' dit ontkende, terwijl dokter Van de Velde niet beter wist, dan dat er in Assen wel een zender was. Dokter Van de Velde zei toen tegen mij, dat zijn collega hem gezegd had, dat de zender nog elke dag werkte."

(Bron: NIOD 251a 127.)

DE VERKLARING VAN EEN ONBEKENDE MEDEWERKER VOOR DE POD

Direct na de oorlog heeft de Politieke Opsporings Dienst (POD) diverse zaken onderzocht. Men ging met een nog niet geïdentificeerde medewerker van Bethesda gedetailleerd de zaak van de zender bij langs. We lezen mee:

"Rapport betreffende verrichtte illegale werkzaamheden, ten behoeve van de in het ziekenhuis 'Bethesda' te Hoogeveen opgestelde zendinstallatie. Op een vrijdagavond (begin november 1944) werd ik door de heer Dubbeldam opgebeld, welke mij verzocht een voedingstransformator ter beschikking te stellen van een geheime zender. Ik verzocht de heer Dubbeldam de volgende morgen bij mij te komen om hier nader over te spreken. De heer Dubbeldam kwam die zaterdagmorgen bij mij en herhaalde zijn verzoek, waarop ik mij bereid verklaarde mijn volle medewerking te willen verlenen, maar dat ook de heer H.Fidom hierin gekend moest worden, aangezien ik op dat ogenblik niet anders in een transformator kon voorzien dan door een versterker der Rijks-Radio-Distributie te demonteren, en dit in overleg met de heer Fidom moest geschieden.

De heer Dubbeldam verklaarde zich hier direct mee akkoord, zodat ik Fidom verzocht bij ons in de kamer te komen, waar de heer Dubbeldam hem over deze zaak inlichtte, waarop de heer Fidom ook direct genegen was ten volle mede te werken. Uit ons onderhoud met Dubbeldam bleek dra, dat niet alleen een transformator nodig was maar voorzien moest worden in een compleet voedingsapparaat. De heer Fidom kreeg toen opdracht van Dubbeldam om zich om 10 uur te vervoegen bij dokter Van de Velden aan het ziekenhuis, waar hij zich moest melden met de woorden 'In opdracht van Henk'. Dokter Van de Velde stelde Fidom toen voor aan Kees. Kees vroeg vervolgens aan dokter Van de Velde "Kunnen wij onze gang gaan?", waarop dokter Van de Velde met "Ja" antwoordde.

(Kees was 'Radio-Kees', de schuilnaam van Jacob van den Hul, de marconist van de zender. Zoals het marconisten betaamde wisten ze ook alles van de opstelling. Er is wel gesteld dat dokter Van de Velde niet akkoord was met het plaatsen van de zender. Het ziekenhuis zou neutraal gebied moeten blijven. Dat was misschien wel zijn mening, maar uit deze verklaring blijkt los van die mening niet dat hij Kees en Henk Fidom ook maar één strobreed in de weg legde. Ze hadden alle ruimte om hun gang te gaan. Dat past niet bij een protesterende arts. De bron van deze verklaring, de nog niet geïdentificeerde medewerker van Bethesda, zocht voor de zekerheid contact met politieman Willem Bennink, tevens commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten te Hoogeveen en blijkbaar als zodanig bij haar bekend.)

Kees en Fidom begaven zich vervolgens naar de zolder van het ziekenhuis, waar zij de plaats vaststelden waar de apparatuur opgesteld zou worden, en waar de antenne aangebracht moest worden. De heer Fidom kwam terug en vertelde mij wat

er gebeuren moest, en wat er nodig was. Ik had mij inmiddels bij de heer Bennink er van overtuigd, dat deze zender beslist het belang van de bevrijding van Nederland diende, zodat Fidom en ik aan het werk gingen. Een Philips 100 watt versterker van de R.C. (=Radio Centrale) welke voor reserve stond, werd door ons gesloopt en het voedingsapparaat werd opgebouwd. 's Middags werd door Kees en Fidom de antenne aangelegd in de toren van het ziekenhuis, de ontvanger en zender opgesteld, terwijl ik doorwerkte aan het voedingsapparaat. Tegen de avond zijn Fidom en ik samen naar het ziekenhuis gegaan, het voedingsapparaat werd meegenomen en overgedragen aan Kees.

(De medewerker werkte blijkbaar zelfstandig aan het voedingsapparaat, op een andere plek dan het ziekenhuis zelf. Op het terrein stonden diverse bijgebouwen.)

Fidom en ik hebben toen een noodleiding voor stroomvoorziening van de apparatuur en verlichting aangelegd, waarna Kees de installatie probeerde. Het bleek toen, dat de spanning, door het voedingsapparaat geleverd, te hoog was. Aangezien het inmiddels laat geworden was, verzocht Kees ons de volgende morgen, dus zondagmorgen, terug te komen. Het voedingsapparaat is toen door ons meegenomen en de volgende morgen door ons weer opnieuw gemonteerd, waarbij door tussenschakeling van gloeilampen de passende spanning werd verkregen.

Opnieuw begaven Fidom en ik ons naar het ziekenhuis met het voedingsapparaat, waarna Kees opnieuw de installatie probeerde, waarbij wij hem assisteerden. Toen bleek dat de gloeispanning voor het ontvangstapparaat nog niet in orde was, heb ik nog een accu geleend bij Garage De Waal, welke accu 's maandagsavonds terug is gebracht. eindelijk om ongeveer 14 uur werkte de zender dermate, dat wij niet langer behoefden te blijven, en naar huis konden gaan. Daarna is Fidom nog meerder malen door Kees, en later door Martin, ontboden voor het verrichten van werkzaamheden aan de installatie gedurende de tijd dat de zender in het ziekenhuis was ondergebracht.

Ik had inmiddels nog een andere voedingstransformator en lamp weten te bemachtigen, zodat begin december door ons een ander voedingsapparaat werd gebouwd, waarvan de spanning beter geschikt was. Nog enige andere onderdelen, zoals weerstanden, condensatoren enz. zijn door mij beschikbaar gesteld, zodat het uit de R.C. gesloopte versterkermateriaal weer grotendeels vrij kwam. Na enige tijd deelde Dubbeldam ons mede, dat het risico voor een langer verblijf van de zender in het ziekenhuis te groot werd, zodat deze zou verplaatst worden. Fidom heeft Dubbeldam toen geholpen bij het opruimen van de installatie, waarna Dubbeldam toen verder alles onder zijn berusting nam.

Zaterdagmorgens na de arrestatie van Dubbeldam berichtte men ons vanuit de telefooncentrale, dat Dubbeldam was gearresteerd. Fidom en ik besloten toen voorlopig enige dagen te verdwijnen. Toen geen verder onderzoek in het ziekenhuis werd gedaan, vertoonden wij ons weer in Hoogeveen, maar waren 's nachts niet thuis. Toen op een woensdagmorgen zag ik dokter Van de Velde in een auto van de SD zitten, voor Garage Kalsbeek. Direct daarop ontmoette ik Fidom, welke mij meedeelde, dat ook zuster Leene gearresteerd was. Wij gingen op verdere informatie uit, waarbij ons bleek dat ook de directrice van het ziekenhuis gearresteerd was. Fidom en ik zijn toen onmiddellijk weer gedurende enkele weken vertrokken.

Toen ook deze laatste arrestatie voor ons geen verdere gevolgen had zijn Fidom en ik weer in Hoogeveen terug gekeerd, maar verbleven voorlopig 's nachts niet in eigen woning. Hoogeveen 22 mei 1945." Uit de details krijgen we de indruk dat deze verklaring is afgelegd door iemand van de technische dienst van Bethesda.

GEEN STEUN VAN HET BESTUUR

We vervolgen de uitgebreide verklaring van Martha Posthuma, waarbij we aangekomen waren bij ondankbaarheid en miskenning: *"Ik spreek van ons, omdat dit niet alleen op mij betrekking heeft, maar bovenal op dokter, wiens werk door 't bestuur van 't ziekenhuis doodgezwegen werd. Het is dan ook 't beste dit alles te zien als werk van hem persoonlijk op eigen verantwoordelijkheid, zonder steun van de ziekenhuisautoriteiten die daarna zelfs geen waarderend woord voor dit alles over hadden. 't Ziekenhuis heeft als zodanig hieronder niet geleden, de ontruiming gebeurde niet naar aanleiding van de arrestaties, maar veel later.*

(Dit zijn harde woorden over het bestuur. Over wie hebben we het dan? Voorzitter van het Bethesdabestuur was ds. Willem Vroegindewej, predikant van de Hervormde Gemeente van Hoogeveen. Bestuurslid was onder andere ook burgemeester Tjalma van Hoogeveen. Geen van deze personen was betrokken bij het verzet. Bethesda heeft ook geen steun van hen ervaren, getuige de opmerkingen van Martha. Na het vertrek uit Hoogeveen van ds. Vroegindewej, in 1946, volgde burgemeester Tjalma hem op als bestuursvoorzitter van Bethesda. De vereniging werkte met een hoofdbestuur over de ziekenhuizen Bethesda te Hoogeveen en Salem te Ermelo, en twee ziekenhuisbesturen ter plaatse.)

Weinigen hebben begrepen hoeveel werk voor 't vaderland hier is verricht. Ook niet de geholpenen zelf, daar deze uit de aard der zaak de anderen weer niet kenden. Hoewel het personeel meestal de nodige zwijgzaamheid heeft betoond, was er ook wel eens een houding van vrees. Zo kwam er eens een zuster bij me die zei: "Ik durf niet langer daar die Jodinnen te verplegen met de SS naast ons in 't zelfde gebouw". Nadat haar gezegd was door mij, dat we geen Jood kenden, maar alleen patiënten en dat wij deze verantwoordelijkheid droegen, ging ze schoorvoetend weer aan het werk.

Toch heeft het personeel hard gewerkt en hoewel onder elkaar wel eens wat gemompeld werd, toch voor de buitenwereld werd dit alles gezwegen. Ze wisten ook niet alles, dat ligt voor de hand."

Martha werd in Hoogeveen opgevolgd door zuster Pieterdina Vogelzang. Deze werd geïnstalleerd op woensdag 23 oktober 1946, in de recreatiezaal van het ziekenhuis. Ook zij kwam vanuit Ermelo en ook zij ging intern wonen in Bethesda.

(Bron van de verklaring van Klaas Veldman en Martha Posthuma: Archief NIOD 251a 11.)

EEN VERKLARING VAN VOORZITTER DS.VROEGINDEWEIJ

In 1996 werd ds.Vroegindewej geïnterviewd door Lammert Huizing, omdat hij toen 65 jaar preekte. Er werd ook teruggekeken op de oorlogsjaren. Ze spraken over ds. Van Nie uit Hoogeveen, zijn Hervormde collega, die zich openlijk in zijn preken tegen de Duitsers keerde. Ds. Van Nie moest onderduiken. Ds.Vroegindewej had

zich nooit in zijn preken tegen de Duitsers uitgesproken. *“Je moest je verstand gebruiken”,* zei hij. *“Ik heb me nooit geroepen gevoeld om politieke leuzen aan te heffen. Ik was geroepen om het Evangelie te verkondigen.”* Zijn mening over de bezettende macht gaf hij liever in een persoonlijk gesprek. Van de zender in Bethesda wist hij niets, in de oorlog. *“Ze hadden mij ook kunnen oppakken. Ik was immers de voorzitter”,* zei ds.Vroegindewey. Maar men pakte geen bestuursverantwoordelijken op. Men pakte alleen daadwerkelijk betrokkenen op. Uit de verklaring van zuster Martje Posthuma is duidelijk dat voorzitter ds.Vroegindewey zich niet daadwerkelijk betrokken voelde bij het verzet. Uit diens eigen verklaring kunnen we opmaken dat zijn visie was dat je je niet met politiek moest bemoeien, niet tegen de bezetter zou moeten keren, maar je werk doen. Ook dat is een mening. Maar dan waren er in de oorlog nog meer mensen weggevoerd, als Bethesda die mening ook had gehad, en de opdrachten van de bezetter volgde. Als predikant kun je nog zeggen: ik richt me op het evangelie. Als arts of verpleegkundige mocht je je niet richten op de zorg voor de medemens, als deze Joods, onderduiker, verzetsman of anderszins voor de Duitsers ongewenst was.

HOEVEEL JOODSE ONDERDUIKERS ZIJN GEHOLPEN?

Hoeveel Joodse patiënten zijn er geholpen door Ziekenhuis Bethesda? Wat lezen we hiervoor?

1 Joodse arts, genaamd Eddo van Rhijn.

1 Joodse arts met de naam Jordan. Deze wordt genoemd door Tinie Zijlstra.

2 Joodse verpleegkundigen.

3 Joodse vrouwen, die overleden zijn en in het geheim begraven.

1 Jongetje dat als Jood werd erkend door dokter Van de Velde.

Veel Duitse en Poolse Joden, in het begin van de oorlog in werkkampen. *“Toen langzamerhand aan de kampbewoners duidelijk werd dat niemand uit ‘t ziekenhuis terug kwam in ‘t kamp, werd de stroom zieken zo groot, dat wij plaatsen tekort kwamen”.* Dan heb je het over tientallen mensen.

‘Velen’ toen de Jodenvervolging in Nederland op gang kwam: *“Ook toen zijn door ‘t ziekenhuis velen opgenomen en enkelen bewaard voor deportatie, onder andere mevrouw De Levie, Julie Cohen. De hele oorlogsduur zijn toen Joden opgenomen en bij ons verpleegd.”*

9 Joodse onderduikers van Cornelis Flokstra.

Dat zijn ‘17’ en ‘twee keer veel’. Dit is niet ‘gewoon’ op te tellen. Dat is ook vanzelfsprekend. Er werd geen administratie bijgehouden. De instroom kwam ook van zoveel kanten, dat er duidelijk is gewerkt als zelfstandig onderdeel van de LO, zodat we ook niet terecht kunnen bij één andere bron voor duidelijkheid.

JANTINA 'TINIE' ZIJLSTRA

OORLOGSHERINNERINGEN

©Albert Metselaar, 2023 albertmetselaar@home.nl

Jantina Zijlstra werd geboren op 3 januari 1918 in de gemeente Hoogeveen. Ze is bekend geworden als Tinie. Haar vader was Bouwe Zijlstra, een verzetsman met een zeer goede staat van dienst en haar moeder was Diena Post, een zus van Johannes Post. Het gezin van Tinie woonde een tijdje op de Wijdewijk, net buiten de gemeente Hoogeveen. Van daaruit vertrok Tinie per 11 februari 1936 naar Zuidlaren, naar het psychiatrisch ziekenhuis Dennenoord. Ze kwam 10 november 1941 weer terug naar de gemeente Hoogeveen, vanwege ander werk in ziekenhuis Bethesda. Tinie speelde een flinke rol in het verzet van Bethesda. Ze trouwde 8 januari 1947 met Anne van der Wal, ooit één van haar patiënten en actief als KP'er. Ze vertrok met hem in januari 1947 naar Assen en later naar Canada.

Tinie liet Engelstalige memoires achter voor haar nageslacht. Vertaald lezen we over de periode rond de oorlog: *“Toen ik 17 jaar oud was, moest ik werken op de boerderij van mijn grootouders. Grootmoeder had de Ziekte van Parkinson en kon haar arm niet bewegen. Ik moest daar een heel jaar blijven, en daarna was het iemand anders zijn beurt. Ik ging naar Zuidlaren. Ik was te jong om als verpleegster te beginnen, dus werkte ik een jaar in de huishouding. Het eerste weekend had ik drie dagen vrij. Ik fietste 58 kilometer naar huis en op maandagmorgen fietste ik terug naar mijn werk. Je mocht niet fietsen op zondag. Later raakte ik eraan gewend om weg van huis te zijn.*

Na een jaar werken in Zuidlaren ging ik in de verpleging, om mijn diploma te halen, wat drie jaar kostte. Jantje en Truus (zusters van Tinie) hadden hun diploma's al gehaald bij andere instellingen. Het werk en de opleiding in het psychiatrische ziekenhuis was erg interessant. Bijna alle patiënten volgden arbeidstherapie. Er was geen medicatie om hen te behandelen. Enkele patiënten kregen elektroshocktherapie, zonder verdoving, en andere kregen insuline-behandeling. Zoveel insuline kregen ze, dat ze bewusteloos werden en aanvallen kregen. Daarna kregen ze intraveneuze glucose, tot ze weer bij bewustzijn kwamen.

In 1940 brak de oorlog uit. Ik was in Zuidlaren, dat aanvankelijk niet veel gevechten meemaakte. Maar de andere dag waren de Duitse soldaten overal in die plaats. Het was echt moeilijk voor iedereen. Ik zal nooit die soldaten vergeten, stampend en zingend in onze straten. Na drie jaar kon ik werk krijgen in ziekenhuis Bethesda te Hoogeveen. We moesten twee jaar leren voor het verpleegkundige diploma 'A'. Ik werkte als hoofdzuster. Het ziekenhuis was klein en er was 's nachts geen waarnemer voor de hoofdzuster. Dokter Van de Velde was de geneesheer-directeur. Hij was als een vader voor me. Ik had respect voor hem.

Het eerste jaar veranderde er niet zoveel, onder de Duitse bezetting, maar het jaar daarop begon Hitler Joden naar kampen in Polen te brengen. Zijn doel was om van alle Joden af te komen. Hen werd verteld dat ze naar een kamp in het oosten zouden gaan om te helpen met de oogst, want de Poolse mannen waren allemaal in

Tinie Zijlstra, portret.

het leger. Ik zie nog steeds een Joods echtpaar met een klein meisje voor me, ongeveer 2 jaar oud, staand in de hal, afscheid nemend van dokter Van de Velde en mij. Dit heeft mij jarenlang bezig gehouden, omdat we niet geprobeerd hebben om hen te verbergen. Later hoorde ik dat diverse personen hadden aangeboden om het stel te helpen, maar ze geloofden de Duitsers. Eerst werden de Joden allemaal naar een kamp in Nederland gezonden. Van daaruit werden ze naar het oosten getransporteerd, om ze daar te vermoorden. Rechtstreeks uit de trein werden vrouwen en kinderen naar de gaskamer gestuurd. Mannen in goede conditie konden een tijdje in leven blijven als ze wat werk deden. Het eten in de kampen was niet goed en als de mannen te zwak waren om te werken, gingen ze rechtstreeks naar de gaskamer.

In die jaren was het leven in het ziekenhuis niet makkelijk. We probeerden zoveel mogelijk Joden te redden. Dokter Van de Velde was actief in bij de ondergrondse. Veel Joden waren tijdens de oorlog in het ziekenhuis. Hij nam altijd de tijd om ze te beschermen tegen de Duitsers. Het was erg riskant om Joden te helpen, maar dokter Van de Velde deed het. Erg jammer dat hij de oorlog niet overleefde.”

(Daarna vertelde Tinie Zijlstra enigszins verkort wat we ook van Martha Posthuma vernamen, over de aanslag op drie politiemensen, het opvangen van politiemann De Vries, en de operatie door dokter Oosterhuis na een schot in zijn dikke darm.)

“De Joden die niet meer ziek waren, moesten uit het ziekenhuis worden gehaald. Ik had contacten, adressen, van onderduikhuizen, waar ik ze naar toe bracht. Het belangrijkste contact was Arnold Douwes, die een volledige baan had aan het vinden van plekken voor deze mensen. Het was erg gevaarlijk om deze mensen ergens naar toe te brengen, dus deden we het op de fiets. Mijn ouders waren ook betrokken bij de ‘ondergrondse’. Ik bleef in het ziekenhuis tot het einde van de oorlog.”

(Vervolgens vertelt Tinie in het kort over de zender en de verraadster Geesje Bleeker. Over haar eigen rol rond de arrestatie van dokter Van de Velde zei ze:)

“Ik wist dat de Duitsers naar het ziekenhuis kwamen om mensen te arresteren. De dokter was die dag ziek thuis. Ik belde met zijn woning, maar ik kon niet te veel vertellen. Ik wist dat de Duitsers de telefoonlijn afluisterde en ons strikt in de gaten hielden. Ik kon alleen zeggen: “Ze komen!” En dat was het. Er was een Joodse dokter, die in het ziekenhuis werkte. Hij was zo bang om gepakt te worden, dat hij helemaal trilde. De voor- en de achtergang van het ziekenhuis werden goed in de gaten gehouden. Er was echter een derde toegang, op de zijkant, waar de Duitsers niks van wisten. In één van die kamers waren vier bedden voor patiënten. De kamer had aan alle kanten ramen, maar één ervan kon open, net als een deur. Dat zou je niet zeggen als je ernaar keek. Ik zei: “Snel, naar de veranda!” Hij rende snel weg door de geheime deur. Ik kan alleen maar vermoeden dat dokter Van de Velde zich had verstopt, na mijn telefoontje. Zijn vrouw was op dat moment niet thuis, wel de dienstbode (Geesje Koopman uit Beilen). De Duitsers vonden hem in zijn woning. Ze arresteerden dokter Van de Velde en brachten hem naar een woning aan de andere kant van de weg. Er verbleven al Duitsers in dat huis. De volgende dag brachten ze hem naar een andere locatie. Toen ze hem wegbrachten, zwaaide hij als afscheid naar zijn zoon. De geneesheer-directeur, dokter Van de Velde, werd vermoord door de Duitsers.”

(Dokter Van de Velde woonde in het pand Pesserstraat 1. Het door de Duitsers gevorderde pand was niet aan de andere kant van de weg, maar ernaast, no. 3. Daar zat een kleine eenheid militairen ter bewaking van de Ortscommandant van Hoogeveen. Vanaf 1 december 1942 was pand no 2 woning en kantoor van de militaire commandant van de Duitse bezetting van Hoogeveen.)

"Ik hoorde pas de dag erna hiervan, via vrouwen van de ondergrondse. Zo gauw ik het wist, moes tik vertrekken. De Duitsers namen mensen gevangen en martelden hen tot ze de namen loslieten van andere betrokken personen. Toen de Duitsers het ziekenhuis binnen kwamen, was ik al vertrokken. Ze riepen om 'Zuster Zijlstra!' en keken rond, naar de gezichten van de mensen, om te zien of mensen iets wisten, maar niemand reageerde. Ik was al weg.

Voor de dokter was gearresteerd had Anne van der Wal, mijn toekomstige echtgenoot, een overval gepleegd, om wapens te krijgen, op een kamp waarvan ze dachten dat er jonge Duitsers verbleven. Toen ze de deur openden realiseerden ze zich dat er geen jonge Duitsers waren, maar oudere Duitse soldaten. Ze werden onmiddellijk beschoten. De overval was niet goed voorbereid. Anne werd een keer in zijn maag geschoten, en een keer in zijn arm. Zijn broer Jack was ook aangeschoten, maar overleefde het niet. Anne werd naar het ziekenhuis gebracht, waar iemand anders voor hem zorgde."

(Dit ging om de overval op het NAD-Kamp bij Aalden. Daar is een afzonderlijke studie van geschreven, aan de hand van schriftelijke en mondelinge verslagen van enkele deelnemers.)

Zussen van Tinie Zijlstra, ook in de verpleging. Links Jantje, rechts Truus.

"Nadat de dokter was gearresteerd, wilden de Duitsers het ziekenhuis voor zichzelf. Iedereen moest vertrekken. De zusters moesten de patiënten uit het ziekenhuis halen. Anne was op een brancard uit het ziekenhuis gebracht, naar een huis, en later naar een ruimte boven een bakkerij. Het was bakkerij 'De Goede'. Ik verbleef in een andere slaapkamer in de bakkerij en verzorgde als verpleegster Anne. Ik zorgde voor Anne tot in 1945 de Canadezen kwamen. Ik was 27 jaar oud. We waren eindelijk vrij, maar rouwden nog steeds om het verlies van vrienden en geliefden. Mijn moeder verloor twee broers, mijn vader verloor een broer. We verloren een neef, een schoonzoon en Anne's broer Jack. De Duitsers hadden het ziekenhuis verlaten, maar we moesten het terugbrengen in werkbare staat. Ik ging met Nederlandse politiemensen naar een linnenfabriek om lakens en slopen te kopen. Ik werkte weer in het ziekenhuis als hoofdverpleegster. Ik bleef daar tot ik trouwde.

Na de oorlog, in 1983, ontving ik een document en een medaille van het Yad Vashem-instituut uit Jeruzalem. Op het document staat de naam 'Tryntje'. Dat was de naam die ik in oorlogstijd gebruikte bij de ondergrondse. De echte namen werden niet gebruikt. Het zegt dat 'Tryntje' met gevaar voor eigen leven vervolgde Joden heeft gered, gedurende de Holocaust in Europa. Ik kreeg het recht een boom te planten in de Hof van de Rechtvaardigen in Jeruzalem."

Rechts Martha Posthuma, naast haar Tinie Zijlstra.

DE BOERDERIJ VAN BETHESDA

Bij het ziekenhuis Bethesda hoorde ook een boerderij. Deze stond in de oorlog onder leiding van Albert Kok, de boer. Wat moest een ziekenhuis met een boerderij? Dat was in deze dagen volledig ingeburgerd. Een ziekenhuis zorgde zo mogelijk voor een deel van de eigen voeding. Dat zien we ook terug in de boekhouding van het ziekenhuis over 1944, waarin de exploitatierekening van de boerderij een apart gedeelte inneemt. De boerderij moest zichzelf namelijk bewijzen.

Op de boerderij stonden op het eind van dat jaar 8 koeien, 3 kalveren, 2 varkens, voor f 25,- aan stro, 800 kilo hooi ter waarde van f 400,- en er lag 800 kilo aardappelen, ter waarde van f 640,-.

De boerderij had in 1944 geleverd aan het ziekenhuis: 15.994 liter melk, 460 pond vlees, 1100 kilo aardappelen, 101 ½ kilo bonen en 130 kilo rabarber. Dat hoefde dus niet van derden gekocht te worden en dat scheelde allemaal geld. Zelf voor voedsel zorgen was goedkoper. Er was ook opbrengst uit handel met derden, want de boerderij had in 1944 verkocht: kalveren, hooi, 1 koe, 2 varkens, 1358 kilo rogge en nog voor f 29,55 aan diversen. Er werd verdiend. Er was over 1944 een voordelig saldo van f 1943,32. Dat was voor die tijd een heel bedrag.

(Archief Hoogeveen 1914-1975, dossier no. 4015.)

Dokter Van de Velde. Hij werd op de bestuursvergadering van de Vereeniging tot Bevordering van Gereformeerde Ziekenverpleging in Nederland van 5 december 1940 benoemd tot geneesheer-directeur. Hij was daarvoor enige tijd waarnemend.

